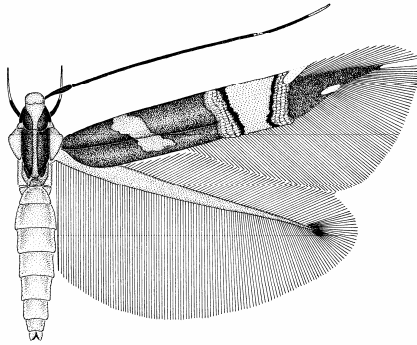


FRANJE

Jaargang 13 (25)

1 februari 2010

ISSN: 1388-4409



**Mededelingen uit de Secties Snellen en Ter Haar van de Nederlandse
Entomologische Vereniging**

Colofon

Franje is het gezamenlijke contactorgaan van de secties “Snellen” en “Ter Haar” van de Nederlandse Entomologische Vereniging en verschijnt twee maal per jaar.

Logo: *Cosmopterix zieglerella* door Sjaak Koster

Redactie: Maurice Jansen.

Redactieadres: Maurice Jansen, Appelgaard 9, 4033 JA Lienden. Tel: 0344-603758 (privé), 0317-496821 (werk); e-mail: m.g.m.jansen@minlv.nl (werk); mgmjansen@planet.nl (privé)

Bestuur sectie Snellen:

voorzitter: C. Gielis, Mr.Haafkensstraat 36, 4128 CJ Lexmond. Tel: 0347-341555 e-mail: C.Gielis@net.HCC.nl

secretaris: Marja van der Straten, C. van Abcoudeplantsoen 35, 6709 ST Wageningen. Tel: 0317-410467; e-mail: marjastraten@planet.nl

penningmeester: Frans Groenen, Dorpsstraat 171, 5575 AG Luyksgestel. Tel: 0497-542153 ; e-mail: groene.eyken@chello.nl

Bestuur sectie Ter Haar:

voorzitter: Maurice Franssen, Van Lidth de Jeudelaan 3, 6703 Wageningen. Tel: 0317-422940; e-mail: maurice@franssenhagebols.demon.nl

secretaris: Maja de Keijzer, Corn. de Wittstraat 36°, 3311 GD Dordrecht. Tel: 078-6137704; e-mail: boos@xs4all.nl

penningmeester: Mathilde Groenendijk, p/a De Vlinderstichting, Postbus 5066700 AM Wageningen. Tel: 0317-467346; e-mail: Mathilde.groenendijk@vlinderstichting.nl

lid: Henk Hunneman, De Warring 38, 8447 EC Heerenveen. Tel: 06-52478339; e-mail: h.hunneman@upcmail.nl

lid: Frits Bink, Zuider-Eng 6, 6721 HH Bennekom. Tel: 0318 – 418 435; e-mail: Frits.en.rosita@tiscali.nl

Lidmaatschap voor leden van Snellen: € 9,- per jaar, bij voorkeur te voldoen op Rabobank-rekening 130635790 t.n.v. Frans Groenen te Luyksgestel onder vermelding van “Contributie Snellen” Een vermelding van het jaar wordt op prijs gesteld.

Foreign members can pay their subscription of € 9,- yearly at the international banking account number: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U Concerning the costs, please inform at your bank.

Für ausländische Mitglieder, bitte überweisen Sie den Mitgliedsbeitrag von € 9,- auf unsere internationale Kontonummer: IBAN NL 80 RABO 0130 6357 90; BIC-Code: RABONL2U. Für die Kosten, bitte informieren Sie bei Ihrer Bank.

Lidmaatschap voor leden van Ter Haar: € 9,- per jaar, girorekening 4316551 t.n.v. sectie Ter Haar, Opheusden.

Website NEV: <http://www.nev.nl>.

INHOUD

Marja van der Straten

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 10 oktober 2009 te Schoonrewoerd4

Maja S.M. de Keijzer

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst van de sectie Ter Haar op 7 november 2009 in
Schoonrewoerd 17

Maurice Franssen

In memoriam J.A.W. Lucas33

Maurice Jansen

In memoriam Gerard Slob35

Programma volgende bijeenkomst sectie Snellen37

Programma volgende bijeenkomst sectie Ter Haar.....38

Verslag bijeenkomst Sectie Snellen op 10 oktober 2009 te Schoonrewoerd.

Marja van der Straten

Aanwezig: Jan Asselbergs, Cees Gielis, Maarten Eijsker, Ab Goutbeek, Harry Groenink, Bert Groothedde, Carel ten Ham, Henk ten Holt, Hans Huisman, Maurice Jansen, Willem de Jong, Maja de Keijzer, Joop Kuchlein, Tymo Muus, Charles Naves, Willem Oosterhof, Willy de Prins, Jan Scheffers, Ab Schreurs, Jannie Sinnema, Marja van der Straten, Gerrit Tuinstra, Jaap van Vuure, Hugo van der Wolf, Jaap Zwier.

Afmeldingen: Willem Ellis, Frans Groenen, Sjaak Koster, Ben Kruijsen, Peter Rooij.

Huishoudelijk deel

Opening

Cees heet iedereen welkom en twee nieuwe leden in het bijzonder: Maarten Eysker en Willem Oosterhof; Cees geeft aan blij te zijn met deze 'jonge' aanwas. Ook staat hij stil bij het overlijden van Eelke Houkes op 30 maart j.l. In Franje 12(24) is reeds een in memoriam opgenomen.

Verslag vorige bijeenkomst

- Pag 40: 'sectie Thijssen' moet zijn 'sectie Thijssse'.
- Pag 47: 1^e regel: 'Kees van de Berg' moet zijn 'Kees Achterberg'.
- Pag 48: 1^e alinea: '*Caloptilia hemidactytella*' moet zijn '*Caloptilia hemidactylella*'. Aanvulling: na herdeterminatie door Tymo Muus blijkt het overigens *Caloptilia azaleella* (Brants) te zijn.
- Pag 48: laatste zin verwijderen; is niet gezegd: 'Ancyli-soorten hebben dwarse kant'.
- Pag 49: 2^e alinea: '*Juniperus thunifera*' moet zijn '*Juniperus thurifera*'. Aanvulling op deze alinea: het verspreidingskaartje op www.microlepidoptera.nl blijkt, na overleg met Willem Ellis, inderdaad niet correct. Dit komt door het aanleveren van data met 2x 4 lettercodes, de oude EIS-code: omdat *A. retinella* en *A. reticulata* slechts 1 letter verschillen, zijn hierdoor verwisselingen opgetreden. De data en het kaartje zijn gecorrigeerd. Naar aanleiding hiervan wordt iedereen opgeroepen goed op te letten bij het gebruik van deze coderingen!
- Pag 50: 6^e alinea: '*E. unicolorlella*' moet zijn '*E. unicolorella*'.
- Pag 51: Aanvulling door Joop Kuchlein: op de website van Tinea, www.kleinevlinders.nl, worden de verschillen in genitaalstructuren van de *Bactra*-soorten behandeld.
- Pag 53: Henk ten Holt, aanvulling: de forse micro, die mogelijk *Paratalanta hyalinalis* (Hübner) zou zijn, is door Jan Asselbergs gedetermineerd: het blijkt *Ostrinia nubilalis*.

Bestuursmededelingen

- Zoals in Franje 12(24) reeds was te lezen heeft Charles Naves in april een 'lintje van de koningin' ontvangen. Cees feliciteert Charles Naves hier in de vergadering nogmaals mee.
- In verband met het aanstaande 75-jarig bestaan, in 2012, van de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting, heeft het bestuur besloten om één of meerdere kleine projecten te subsidiëren met als doel 'Profilieren van het maatschappelijk belang van de Entomologie'. De stichting

Franje 13 (25) – februari 2010

nodigt geïnteresseerden uit tot het indienen van voorstellen, vergezeld van een werkplan en begroting. De uitvoering van één of meer project(en) wordt door de Uyttenboogaart-Eliassen Stichting bekostigd tot een maximum van, in totaal, € 90.000. De inzendtermijn sluit 31 december 2009. Zie verder de website www.ue-stichting.nl

- ***Volgende vergaderdata Snellen 2010: 27 maart en 6 november!!!*** (N.B. beide datums wijken af wat tijdens de vergadering is meegedeeld; dit in verband met beschikbaarheid van de zaal en een wens van Ter Haar).

Financieel verslag Snellen 2008

Dit werd opgesteld door Frans Groenen op 23 september 2009. Geïnteresseerden kunnen het volledige financieel verslag opvragen bij Frans Groenen.

De financiële situatie van de sectie Snellen mag onveranderd goed genoemd worden. Op 31 december 2008 was het saldo van de kas en bank € 1967,23. Dit is hoger dan normaal omdat de kosten voor Franje 22 hierover nog in mindering gebracht dienen te worden. Op dit moment bedraagt het saldo kas en bank € 1711, 70. Door een boekingsverging zijn kosten in 2009 verrekend. Hierdoor zal naar verwachting het eindsaldo over 2009 lager uitvallen dan dat van 2008.

De verwachting is dat de financiële reserve op termijn licht kan toenemen omdat de zaalhuurkosten met ca. € 120 per jaar gedaald zijn. Een andere positieve invloed hierop kan zijn dat leden, met een contributieachterstand van drie jaren of meer, verzocht gaan worden de achterstallige contributie alsnog te voldoen. Het gaat om een bedrag van ongeveer € 630 waarvan naar verwachting ongeveer 50% na een verzoek voldaan zal worden. De penningmeester zal dit najaar deze leden per brief verzoeken hun contributie alsnog te voldoen. In 2008 is er een workshop ‘Determineren’ gehouden met 12 deelnemers. De kosten en opbrengsten, € 92,30 betaald voor zaalhuur en consumpties en € 120 ontvangen als bijdrage van de deelnemers, voor deze workshop zijn ondergebracht in de post Activiteiten. Verder was er een bijdrage van € 75 aan het Snellen-Ter Haar weekeinde. Op dit moment is er geen aanleiding om de contributie te verhogen of te verlagen.

Ieder wordt opgeroepen om de contributie van € 9,--over te maken (zie colofon).

Zomerexcursie 2009 (door Gerrit Tuinstra)

De jaarlijkse excursie van de secties Snellen en Ter Haar vond het afgelopen seizoen plaats in het laatste weekend van juni. De excursie werd gehouden in het gebied ten oosten en noordoosten van Assen, in het gebied van de Drentse Aa, in de provincie Drenthe (fig. 1, 9). Het gebied is zeer gevarieerd, mede door de aanwezigheid van beken en “diepjes”. De beken liggen temidden van de laaggelegen beekdalen, omringd door hoger gelegen gronden, bestaande uit o.a. heideterreinen zoals bijvoorbeeld het Ballooërveld. Het gebied is in 2008 in eigendom overgegaan van Defensie naar Staatsbosbeheer. Door de grote hoogteverschillen zijn er diverse landschaps- en vegetatietypen aanwezig en daarmee ook een gevarieerde fauna.

Het doel van de excursie was om een beter beeld te krijgen van de nachtvlinderfauna in het gebied, dat in vergelijking met bepaalde andere delen van Nederland nog maar slecht onderzocht is. Er waren maar liefst 38 deelnemers aan de excursie, die verspreid over de vrijdagavond en -nacht, zaterdag overdag en zaterdagavond en -nacht uiteenlopende gebieden bezochten. De weersomstandigheden waren redelijk. Overdag was het vrij warm, maar 's avonds koelde het behoorlijk af vanwege een vrij heldere lucht, waarbij het op plaatsen behoorlijk vochtig werd. Niet helemaal ideale omstandigheden om te vlinderen bij de lamp,

Franje 13 (25) – februari 2010

maar de vangsten waren over het algemeen goed. Ook overdag werden behoorlijk wat soorten waargenomen.

Het gros van de resultaten van de individuele deelnemers is inmiddels verwerkt tot een tabel met in totaal zo'n 3500 records en ongeveer 480 soorten. Er wordt momenteel gewerkt aan een volledige soortenlijst en een verslag van de excursie.

Zomerexcursie 2010

Rob de Vos gaat de zomerexcursie 2010 organiseren en wel op Texel; het oorspronkelijke plan om naar Schiermonnikoog te gaan was logistiek gezien niet praktisch, omdat daar geen auto's mogen komen. Rob heeft goede contacten met Staatsbosbeheer op Texel en 'Het inventarisatieweekend past dan mooi in de lijn van de jarenlange inventarisaties op Texel. Wie weet er nog iets nieuws te vangen?'

De boswachter Erik van der Spek is bereid om met ons mee te gaan in de gebieden; hij is zelf ook zeer geïnteresseerd in vlinders en vangt al sinds 1987 vlinders in de Korverskooi. Hij zal wat gebieden kunnen aanwijzen waar we ons gang mogen gaan. Echter, vanwege het broedseizoen mogen niet alle plaatsen bezocht worden. Opties zijn de Korverskooi, De Geul, De Dennen en andere plekken in de duinen.

Het weekend zal plaatsvinden van **25-27 juni**. De accommodatie is de groepsaccommodatie 'De Immetjeshoeve'. Deze is geschikt voor minimaal 20 en maximaal 30 personen en bestaat uit één 4-persoonskamer, verder 8- en 10-persoons slaapzalen. Er is ook een grote gemeenschappelijke ruimte met keuken. Kosten 16,50 p.p.p.n. Op het totaal komt nog 75,- schoonmaakkosten.

In de buurt van De Koog (de centrale plek voor de excursies) zijn tal van goede campings en hotels, maar deze laatste zijn niet goedkoop.

Verdere kosten: ontbijt + lunchkosten en de boot: een retourkaart voor personenauto kost 17,50. Voetgangers 3,- p.p. Uiteraard zal er ook een zaterdagdiner zijn. Er zijn tal van leuke restaurants op Texel.

Op de vraag of Snellen accoord gaat met dit plan, antwoordt de vergadering bevestigend. Het feit dat de NEV-zomer vergadering enkele jaren geleden ook op Texel heeft plaatsgevonden, is geen bezwaar, omdat de meeste Snellen-leden daaraan niet hebben deelgenomen. Ongeveer acht leden geven aan belangstelling te hebben om met deze zomerexcursie mee te gaan.

Rondvraag

- Jaap Zwier is blij met de ringleiding voor slechthorenden en bedankt Cees voor het regelen.
- (later, naar aanleiding van de faunistische mededelingen): Hans Huisman vindt het zonde dat bij de projectie van de micro's via de macrocamera de kleuren zo vertekenen en kleurnuances verloren gaan. Hij zou daarom graag zien dat er in de vergadering weer tijd ingeruimd wordt om 'kistjes door te sturen', bijvoorbeeld door de pauze een stuk korter te maken en na afloop van de vergadering dan nog tijd uit te trekken voor 'de kistjes'. Cees geeft aan dat hij samen met Kees Zwakhals probeert een nieuwe camera te vinden, waarmee de problematiek verholpen zal zijn.

Faunistische mededelingen

Jan Scheffers

Op 2 mei afgelopen voorjaar liep ik mijn rondje door het duin rond de Bloedberg bij Monster. Er groeien daar altijd wel een aantal stalkaarsen (*Verbascum densiflorum*) en in mindere mate koningskaarsen (*V. thapsus*). Een van de stalkaarsen zag er niet erg florissant uit: de groeitop zag er verkruid uit. Ik ging door de knieën om het geheel eens wat beter te bekijken en vond al snel de oorzaak: een aantal rupsjes.

De stengel van de betreffende plant was ongeveer 5 cm hoog. Deze heb ik net boven het bladrozet afgebroken en samen met de daarin aanwezige rupsjes mee naar huis genomen om de rupsjes verder op te kweken.

Ik ben thuis in de literatuur gaan zoeken om welke soort(en) het zou kunnen gaan, maar ik had direct al een vermoeden. Het zoeken in de literatuur bevestigde wat ik al dacht maar om zekerheid te krijgen moest ik toch wachten tot dat er (als alles goed zou gaan) vlinders uit de poppen zouden komen. De kweek verliep voorspoedig en nadat er zes van de acht rupsen waren verpopt (twee gingen er dood), verscheen op 19 juni 2009 de eerste vlinder.

Mijn vermoeden van eerder bleek juist: het ging om *Nothris verbascella* (Denis & Schiffmüller). Van 19-25 juni verscheen uit alle zes poppen een vlinder (Fig. 2-4)

Ik heb vanwege mijn werk geen tijd gehad om verder onderzoek te doen maar volgens mij is *N. verbascella* een zeldzame soort. Ik in ieder geval weer blij, had er weer een soort bij in het duin waar ik inventariseer.

Op 1 juli, tijdens een ander bezoek aan het duin rond de Bloedberg op zoek naar rupsen van *Shargacucullia verbasci* (Linnaeus), die ik daar ieder jaar in flink aantal vind, viel mij beschadigingen op aan grote planten van stalkaars. Bij nader onderzoek vond ik ook hier weer rupsen van *N. verbascella*. Kleine tot ongeveer volgroeide rupsen, in de steel, of als de rupsen kleiner waren soms ook in dikke bladnerven. Ook hier weer dat verkruidde beeld van plantmateriaal met daartussen uitwerpselen van de rupsen van *N. verbascella*.

Ook vond ik nog heel jonge rupsjes van *N. verbascella* die tegen de nerf en steel in het blad leefde (mineren).

Ik vond de rupsen van *N. verbascella* alleen op stalkaars, op koningskaars heb ik ze in het duin rond de Bloedberg nog niet kunnen vinden.

Marja van der Straten

Marja geeft een overzicht van soorten waar zij in haar werk bij de Plantenziektenkundige Dienst in 2009 speciaal mee bezig is geweest. Ten eerste een update van de situatie in Nederland van de buxusmot *Glyphodes perspectalis* (Walker) (syn. *Diaphania perspectalis* (Walker) en *Palpita perspectalis* (Walker)). Tijdens de voorjaarsbijeenkomst had zij al verteld van de succesvol overwinterende larven die zij in maart in Geertruidenberg en Veen had gevonden. Dat de soort inderdaad de afgelopen strenge winter succesvol heeft overleefd, bleek toen vanaf eind juli diverse meldingen bij de PD binnenkwamen van particulieren met schade door de buxusmot, o.a. uit Wijk en Aalburg, Andel, Veen, Zaltbommel en Nieuwaal. Duidelijk is dat de soort definitief in Nederland gevestigd is, waarbij deze momenteel voornamelijk te vinden is in het Land van Heusden en Altena en de Bommelerwaard. Voor een actueel overzicht, zie www.microlepidoptera.nl.

Vervolgens geeft zij een update over *Tuta absoluta* (Meyrick), de Gelechiide uit Zuid-Amerika die zeer schadelijk is op tomaat (*Lycopersicon esculentum*) en in Europa voor het eerst

Franje 13 (25) – februari 2010

in 2007 uit Spanje is gemeld. De monitoring door de PD in 2009 levert uiteindelijk vele honderden vondsten op van motjes in feromoonvallen, vooral in verpakkingsbedrijven, maar ook in 23 teeltbedrijven. Bij één bedrijf worden ook daadwerkelijk larven in de teelt aangetroffen. Ondertussen blijkt de soort zich gevestigd te hebben in vrijwel alle landen rond de Middellandse Zee, alsmede in vele landen in Oost-Europa. Naast Nederland meldt ook Groot-Brittannië de nodige vondsten in teeltbedrijven. Naar aanleiding van deze brede verspreiding, besluit de PD om de soort niet voor te dragen voor de EU quarantainelijst, omdat maatregelen ter voorkoming van het meeliften uit besmette gebieden voor de praktijk niet realiseerbaar zijn. Activiteiten om verspreiding in Nederland te voorkomen worden verder aan de sector overgelaten. Met name in het Westland zou men daarom incidenteel in de winter en wellicht ook in de zomer exemplaren van *Tuta absoluta* buiten kunnen aantreffen (voor foto's zie Franje 12(24) d.d. 20 sept. 2009).

Daarna vertelt Marja over *Epiphyas postvittana* (Walker), the Light Brown Apple Moth, een Tortricide die oorspronkelijk uit Australië en Nieuw Zeeland komt en zich in 2007 in Californië heeft gevestigd (fig. 13). De soort is echter al in 1936 in Groot-Brittannië geïntroduceerd, waar deze zich pas sinds het laatste decennium naar het noorden begint uit te breiden. Ook wordt er steeds meer schade door deze zeer polyfage soort gemeld: de soort komt daar voor op vrijwel alle kruidachtige gewassen, maar ook op houtige gewassen, met name struiken. Er wordt echter ook schade gemeld van bijv. appel (*Malus*). Op het vaste land van Europa zijn alleen meldingen van deze soort bekend uit Zweden uit 2009 en tweemaal uit Nederland: in 2006 door Jacques Wolschrijn en uit 2005 uit Marja's eigen tuin. Deze laatste vondst bleek pas afgelopen zomer toen de Amerikaanse Tortricide specialist Todd Gilligan een bezoek aan de collectie van de PD bracht en dit exemplaar als zodanig determineerde.

De vraag is nu of met de uitbreiding in Groot-Brittannië de introductiekans op het vasteland van Europa toeneemt. Iedereen wordt daarom gevraagd de soort in de gaten te houden. Het is overigens een zeer variabele soort, met als meest constante kenmerk de opvallende grijs/beige geblokte ondervleugels. Voor een zekere determinatie is echter een genitaalpreparaat nodig. De larve is een vrijwel egaalgroene rups met lichtbruine kop, die alleen door specialisten is te onderscheiden van andere algemene Nederlandse bladrollersoorten.

Tot slot vertelt Marja over de recente vondst door de Amerikaanse PD van rupsen van *Thaumatotibia leucotreta* (Meyrick) in een partij in Nederland gekweekte pepertjes (fig. 10-12). Dit is een bladrollersoort die alleen in Afrika ten zuiden van de Sahara voorkomt en in de VS op de quarantainelijst staat. De besmetting bij de teler blijkt te zijn ontstaan doordat de teler in de verwerkingsruimte bij zijn kas pepertjes uit Oeganda importeert. Het is bekend dat pepertjes regelmatig besmet zijn met *T. leucotreta*. De vondst door de Amerikanen heeft geleid tot een onmiddellijke exportstop naar de VS van alle *Capsicum* uit Nederland, hetgeen een enorme strop voor de paprikatelers betekent. *T. leucotreta* behoort tot de subfamilie Olethreutinae en leeft als boorder in allerlei soorten vruchten en heeft daarom de Nederlandse naam Afrikaanse fruitmot gekregen. De soort wordt regelmatig aangetroffen op citrusvruchten en de rups lift dan mee met sinaasappels vooral uit Zuid-Afrika maar de soort wordt in Nederland incidenteel gevonden. Informatie is te vinden op www.microlepidoptera.nl. In Nederland zal de soort wel in een kas kunnen overleven, maar buiten niet. In Zuid-Europese landen zal dat echter wel kunnen. Wellicht dat de soort daarom in de toekomst ook voor de EU een quarantainestatus krijgt.

Maurice Jansen

Maurice vertelt dat hij op 10.vii.2005 1 ex. van *Pexicopia malvella* (Hübner) in de Kwade Hoek (Goeree, prov. Zuid-Holland) heeft gevangen met behulp van een black-light 15W. Dat was

langs de rand van het gebied in de zogenaamde veekzone of aanspoelselzone waar dood organisch materiaal zich ophoopt en dat de groeiplaats is van een zeldzaam grote populatie van honderden heemst-planten (*Althaea officinalis*) (fig. 6-8).

P. malvella is een schaars verzamelde soort en er zijn niet meer dan enkele tientallen dieren verzameld, mogelijk niet meer dan 25. Hij bracht op 26.ix.2009 een bezoek aan de groeiplaats en verzamelde stengels die inmiddels waren uitgebloeid en vol zaten van vruchten. Thuis gekomen bleek dat de helft tot drie-kwart van de vruchten te zijn aangetast en in een deel zat een rups al dan niet in een witte zijden cocon waarin deze de winter doorbrenkt. De reden dat niet alle vruchten een rups bevatten heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de rups van meer dan één vrucht eet. De vraatsporen zijn niet erg opvallend. Soms zijn er vraatsporen of uitwerpselen in de top van de vrucht te zien maar vaak ook niet en soms is een beetje spinsel te zien maar ook dat is weinig. De rups knaagt het centrum van de vruchten weg waardoor het gekromde lichaam de cirkelvorm van de vrucht volgt. Ofschoon de soort nog moet worden uitgekweekt komen de tijd van het jaar, het deel van de plant dat wordt aangetast en de beschrijving van de rups geheel overeen met wat er in de literatuur over staat geschreven.

Hans Huisman geeft aan dat hij verwacht dat de soort op allerlei soorten Malvaceae voorkomt, omdat hij de soort in Flakkee al ving voordat daar heemst groeide. Maurice reageert dat het bekend is dat de soort ook leeft op stokroos (*Alcea rosea*), hetgeen de aanwezigheid verklaart in tuinen. Of de soort ook op kaasjeskruidsoorten (*Malva* spec.) voorkomt is speculatie en zal nader onderzocht moeten worden.

Nagekomen bericht: Huisman & Koster (1995: 59) melden *P. malvella* uit Vierlingsbeek maar Twan Rutten vertelde dat het toen om een vondst ging van *Platyedra subcinerea* (Haworth). Omdat alle bekende vondsten in ons land langs de kust zijn gedaan en *Malva*-soorten overal in Nederland voorkomen lijkt het niet erg waarschijnlijk dat deze waardplant zijn.

Literatuur:

Huisman KJ & Koster S 1995. Interessante Microlepidoptera uit Nederland in het jaar 1992 (Lepidoptera) Entomologische Berichten 55: 53-67.

Gerrit Tuinstra

Gerrit start met drie soorten van jeneverbes (*Juniperus communis*): *Aethes rutilana* (Hübner), *Argyresthia abdominalis* (Zeller) en *Argyresthia dilectella* (Zeller), soorten die voornamelijk in de oostelijke helft van Nederland voorkomen, maar waarvan ook vondsten bekend zijn uit het westen van Noord-Brabant en Utrecht (Kuchlein & Donner, 1993). De derde soort, *A. dilectella*, komt daarnaast ook voor in Noord-Holland, ondermeer langs de kust. Op 18.vi.2009 werden op Kamps Heide één ex. van *A. rutilana*, één ex. van *A. dilectella* en 30 exx. van *A. abdominalis* gevangen en op 26.vi, tijdens de Ter Haar-Snellen-excursie werden daar wederom *A. rutilana* en *A. abdominalis* gevangen. Joop Kuchlein vult aan dat een en ander past in het bekend zijnde en constant lijkende verspreidingsbeeld, maar dat deze soorten de laatste decennia wel achteruit zijn gegaan.

Vervolgens toont en bespreekt Gerrit de volgende soorten:

Tijdens excursies van Vlinderwerkgroep Friesland op 16.v. en 1.vi. werden in totaal tien ex. van *Rhopobota myrtilana* (Humphreys & Westwood) gevangen, vliegend boven en opgejaagd uit blauwe bosbesvegetaties (*Vaccinium myrtilus*). Dit betreft de eerste vondsten van deze soort voor Friesland. De soort was tot nu toe bekend uit Limburg, Noord-Brabant en Gelderland met de laatste jaren een uitbreiding naar Overijssel. De website microlepidoptera.nl geeft ook een stip in Noord-Holland, die in NOCTUA echter niet te vinden is. Volgens Kuchlein

& Donner (1993) komt de soort voor op blauwe bosbes en volgens de eerder genoemde website ook op rode bosbes (*Vaccinium vitis-idaea*). In Beetsterzwaag staat erg veel rode bosbes maar geen blauwe bosbes en hier is *R. myrtiliana* echter nooit gezien

Niet ver van Drachten werden op 9.v. bij een gasstation met beplanting met erg veel hondsroos (*Rosa canina*) twee exx. van *Lampronia morosa* Zeller gevonden, een soort die leeft in de bloemknoppen. Het is een vrij zeldzame soort, bekend uit het midden en de zuidelijke helft van Nederland en langs de kust van Zuid-Holland, Zeeland en het Zwanewater in Noord-Holland. Kuchlein & Donner (1993) melden de soort ook uit het binnenland. De soort was in 2004 ook éénmaal gemeld uit Opeind.

Monochroa cytisella (Curtis), 8.vii.2008 15 exx. Friesche Palen, niet ver van de Groningse grens, langs een wegberm met veel adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*), de voedselplant waarbij de rups in de stengel leeft. De website microlepidoptera.nl geeft als informatie: weinig stippen; verspreid, vooral oostelijke helft, ook langs de kust met een enkele stip. Kuchlein & Donner (1993) melden de soort op de grens van Groningen en Drenthe langs de grens met Duitsland (Bargerveen?) en verder niet in de drie noordelijke provincies.

Apodia bifractella (Duponchel), 14.vii één ex.; 22.vii. ongeveer tien exx. te Lauwersoog in een terreintje met vooral aan de rand en langs de sloot veel heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*) wat de voedselplant is. Verder stond er orchideeën, rond wintergroen (*Pyrola rotundifolia*) en parnassia (*Parnassia*). De soort komt uitsluitend voor in Zuidwest-Nederland en Zuidoost-Limburg en er is een vondst te Apeldoorn.

Op vrijwel dezelfde locatie werd op 8.ix. één ex. gevangen van *Anania crocealis* (Hübner) (*syn. Ebulea crocealis*) dat eveneens een soort is van heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*). Deze soort heeft een zuidelijke verspreiding en komt voor ten zuiden van de lijn IJmuiden-Almelo en er is een vondst iets noordelijker in Noord-Holland. De soort komt in verhouding wat meer in het westen van Nederland en in Zuid-Limburg voor en ontbreekt in de drie noordelijke provincies. Jan Scheffers vult aan dat hij *A. crocealis* ook van heelblaadjes heeft uitgekweekt,

Anania verbascalis (Denis & Schiffermüller), 31.viii.2008 te Lauwersoog rond ondermeer toorts (*Verbascum*) en helmkruid (*Scrophularia*). Deze soort is hoofdzakelijk verspreid in zuid- en midden Nederland en komt naar verhouding meer voor in het oostelijk deel van ons land. Verweg de meeste vondsten zijn opnieuw afkomstig ten zuiden van de lijn IJmuiden-Almelo met enkele daarboven zoals die in Zuid Drenthe, Glimmen (prov. Groningen) en het eiland Terschelling. In 2006 werd *A. verbascalis* door Joop Kuchlein op Lauwersoog gevonden. Ab Goutbeek ving in 2009 tientallen vlinders te Dalfts en op valse salie (*Teucrium scorodonia*) wat, volgens Hans Huisman, een bekende waardplant is voor deze soort.

Sitochroa palealis (Denis & Schiffermüller), op 14.vii op licht één ex. op Lauwersoog. Op 5.vii.2009 ook op Griend aangetroffen en gemeld door Date Lutterop, vogelwachter op dit vogeleiland n.a.v. een melding op waarneming.nl met foto!. Ook deze soort is hoofdzakelijk bekend van Midden en Zuid-Nederland, ruwweg ten zuiden van de lijn halverwege Noord-Holland-Almelo, maar er zijn ook een paar ook wat noordelijker vonsten, in het zuiden van Drenthe. Mogelijk is het een dagactieve soort met trekneigingen want er zijn veel foto's van de soort op bloemen, zie de vermelding in Kuchlein & Donner (1993). Jan Scheffers vult aan dat de soort inderdaad dagactief is, snel wordt verstoord en veel wordt gezien op bloemhoofdjes van wilde peen (*Daucus carota*).

Euchromius ocella (Haworth), één ex. op 8.ix., een echte trekvlinder. Er zijn waarnemingen bekend van zuidwest Nederland en Zuid-Holland maar er is ook een, zij het mogelijk dubieuze, waarneming bekend uit Zutphen. Hugo van der Wolf meldt echter dat het

een wereldwijd voorkomend voorraadinsekt is en Hans Huisman meldt dat er een relatie met kassen is welke laatste in Friesland overigens nauwelijks aanwezig zijn.

Nascia ciliaris (Hübner) 25.v.2009 te Taarlo in een beekdal met natte graslanden en mogelijk oeverzegge (*Carex riparia*). Deze vangst ligt ver buiten het bekende verspreidingsgebied in ons land. Mogelijk betreft het een trekker en dat zou niet de eerste zijn want naast diverse waarnemingen uit Brabant dook de soort ook op in Rottumeroog. (waarneming.nl: door Koen van Dijken, vogelwachter, met foto!) Slamka (1995) meldt dat de soort is gebonden aan oeverzegge (*Carex riparia*) en galigaan (*Cladium mariscus*). Tot voor kort werd *N. ciliaris* alleen in het uiterste zuidwesten en zuidoosten van ons land gevonden maar werd vanaf 2004 ook in de Biesbosch en de Hooibroeken (prov. Noord-Brabant) waargenomen. In reactie hierop zegt Hans Huisman te betwijfelen of deze soort trekneigingen heeft.

Te Oosterwolde werd op 13.vii. een Gelechiide opgejaagd uit een eik (*Quercus*) met daaronder mogelijk grote muur (*Stellaria holostea*) die niet met zekerheid geïdentificeerd kon worden maar lijkt op *Caryocolum blandella* (Douglas). Kuchlein & Donner (1993) geven een paar stippen in het midden van ons land en de website Microlepidoptera.nl een paar stippen verspreid door heel Nederland maar geen in de drie noordelijke provincies. In reactie hierop vraagt Tymo Muus zich af of het niet *Chionodes electella* (Hübner) betreft.

Literatuur:

Kuchlein J.H. & Donner JH 1993. De Kleine Vlinders: Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera, Pudoc, Wageningen.

Slamka F 1995. Die Zünslerfalter (Pyraloidea) Mitteleuropas. Bratislava.

Jaap van Vuure

Soms is het mogelijk nieuwe vondsten te doen, niet in het veld maar in een collectie. Het betreft twee soorten die enige jaren verkeerd gedetermineerd in de eigen collectie hebben gestaan. Op de eerste plaats *Caloptilia falconipennella* (Hübner) die op licht werd gevangen op 7.x.2005 te Kortgene en fout gedetermineerd stond als *C. stigmatella* (Fabricius). Bij een oppervlakkige beschouwing is er wel enige uiterlijke overeenkomst. Het is geen algemene soort en die wordt hier voor het eerst uit Zeeland gemeld. De rups leeft op els (*Alnus glutinosa*).

Hans Huisman en Tymo Muus geven in de vergadering aan toch te twijfelen aan deze gecorrigeerde determinatie waarbij Tymo op *Caloptilia fidella* (Reutti) wees.

De tweede verkeerde determinatie betreft *Mompha jurassicella* (Frey). Dit exemplaar werd op licht gevangen te Kortgene op 24.iv.2005 en werd door mij aangezien voor een afgevlogen exemplaar van *M. subbistrigella* (Haworth). Het maken van een genitaal-preparaat van op licht gevangen afgevlogen exemplaren bleek weer eens noodzakelijk. *M. jurassicella* meldde ik als nieuw voor de fauna aan de hand van een exemplaar uit 2006. Het eerste exemplaar blijkt nu dus al een jaar eerder gevangen te zijn.

Vondsten uit 2009.

Op 29.iv.2009 ving ik overdag twee exemplaren van *Mompha divisella* Herrich-Schäffer, eerst in de tuin en later binnenshuis. Ook hier moest een genitaal-preparaat uitsluitel geven, omdat zoals hiervoor gesteld het onderscheid tussen afgevlogen exemplaren van *M. divisella*, *M. jurassicella*, *M. bradleyi* problematisch kan zijn. *M. divisella* heeft een zuiver wit basaal gedeelte van de binnenrand van de voorvleugel en mist de witte kop zoals bij *M. propinquella*. Het betreft een betrekkelijk zeldzame soort waarvan recent vondsten op de Waddeneilanden zijn gemeld en die nieuw is voor Zeeland. De rupsen leven op basterdwederik (*Epilobium* sp.) en maken een gal in de stengel.

Franje 13 (25) – februari 2010

Op 14.vii.2009 werd een exemplaar van *Pseudopostega auritella* (Hübner) op licht gevangen. Het laken stond opgesteld achter de Oosterschelde-dijk in een vochtig terrein ter hoogte van Wilhelminadorp. Deze soort is beperkt tot moerasachtige gebieden waar de voedselplant wolfsfoot (*Lycopus europaeus*) groeit. Deze soort is vrij zeldzaam en eveneens nieuw voor de provincie Zeeland. Hans Huisman vraagt zich af of het niet *P. crepusculella* (Zeller) betreft.

In het duingebied van Walcheren werd te Vrouwenpolder/Oranjezon op 15.iv.2009 in de lichtval een exemplaar van *Semioscopis steinkellneriana* (Denis en Schiffermüller) aangetroffen. Deze soort, waarvan de rups leeft op meidoorn (*Crataegus*), vliegt vroeg in het voorjaar en is niet eerder uit Zeeland gemeld. Hans Huisman vult aan dat hij de soort mondjesmaat bij Ouddorp vangt.

In hetzelfde gebied werd op 25.6.2009 op licht een exemplaar gevangen van *Tubuliferodes josephinae* Toll. Deze soort van de bosbes (*Vaccinium* sp.) is uit veel plaatsen in het land gemeld maar was in Zeeland nog niet aangetroffen. Voor een zeker onderscheid met de nauw verwante soorten werd een genitaal-preparaat gemaakt.

De lichtval in Kortgene leverde op 3.vii.2009 een exemplaar op van *Goniodoma limoniella* (Stainton). Dit fraaie vlindertje, waarvan de rups op lamsoor (*Limonium vulgare*) leeft, is bekend van zilte milieus van Zeeland en de Waddeneilanden. De vangst te Kortgene, relatief ver verwijderd van de groeiplaatsen van de voedselplant, is opvallend.

Op 26.vii.2009 ving ik zowel te Kortgene als Vrouwenpolder op licht een exemplaar van de fraaie pyralide *Oncocera semirubella* (Scopoli). Deze soort waarvan de rups leeft op rolklaver (*Lotus*) en klaver (*Trifolium*) komt voor in het duingebied en in het zuiden van Limburg. Op 12.ix.2009 is een derde exemplaar waargenomen, eveneens op licht te Vrouwenpolder. De soort was eerder gemeld uit Zeeland maar zelf had ik hem nog nooit aangetroffen op Noord-Beveland. Jaap vraagt zich af waarom op het verspreidingskaartje in Kuchlein & Donner (1993) volop stippen staan, terwijl deze op de website microlepidoptera.nl slechts twee stippen heeft. Kan dit een verschil zijn tussen voorkomen vóór 1980 en ná 1980? Joop Kuchlein geeft aan dat dat zou kunnen, omdat je deze soort, met uitzondering van de Waddeneilanden, bijna niet meer ziet.

Eveneens nieuw op Noord-Beveland was een exemplaar van *Perinephela lancealis* (Denis en Schiffermüller) op 21.vii.2009 in de lichtval te Kortgene. De rupsen leven onder andere op leverkruid (*Eupatorium*) en kruiskruid (*Senecio*). De soort is in Zeeland al eens aangetroffen in het duingebied maar nu dus ook op de Zeeuwse klei. Hans Huisman vult aan dat dat bijzonder is omdat de soort niet erg op klei lijkt voor te komen.

Literatuur

Kuchlein JH & Donner JH 1993. De Kleine Vlinders: Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera, Pudoc, Wageningen.

Cees Gielis

Naar aanleiding van de vondst van *Goniodoma limoniella* meldt Cees dat hij materiaal van deze soorten gekweekt heeft van een groot aantal groeiplaatsen van *Limonium vulgare* in Zeeland en het Waddengebied. De plantendelen werden verzameld in de periode november tot begin januari. Van elke groeiplaats werd de soort uit de planten gekweekt. De soort is vooral verspreid in Zuid-Europa waar veel halofyle vegetaties zijn in het binnenland met diverse *Limonium*-soorten. Hugo van der Wolf vult hierop aan dat er meerdere soorten in het geslacht *Goniodoma* in Europa en Centraal Azië voorkomen welke niet op het uiterlijk en ook niet door genitaalonderzoek maar alleen door middel van DNA-onderzoek te onderscheiden zijn.

Franje 13 (25) – februari 2010

Deze soort die in het binnenland eens door Hans Huisman is gevangen, zou op *Atriplex* kunnen leven in plaats van op *Limonium*. Het zijn stengelmineerders, enigszins verwant met Coleophoridae. De rups begint in de bloemkelk en migreert dan naar de stengel waar deze overwintert. Adulten verschijnen in het voorjaar. Je kunt ze het beste verzamelen in september door te letten op bloemkelkjes die aan de stengel gekleefd zitten. Hugo twijfelt aan een door een Chinees beschreven nieuwe *Goniodoma*-soort welke waarschijnlijk een synoniem is.

Henk ten Holt vraagt of er een kaart bestaat, waarop staat waar halofyle vegetaties voorkomen. Dit blijkt niet zo te zijn, maar Cees weet bijv. dat 90% van het Arabisch schiereiland halofyl is vanwege de hoge verdamping omdat het zout achterblijft. Maurice Jansen geeft aan dat die informatie er wel is zij het in versnipperde vorm. Het best gedocumenteerd zijn de kustvegetaties waarover veel literatuur bestaat. Daarnaast zijn er in Midden-Europa tal van plaatsen met zoutvegetaties waarvan die in Lotharingen (Marsal) en die uit de omgeving van Frankfurt a/M en Thüringen waarschijnlijk de meest dichtbij gelegen zijn. De meeste ervan zijn vrij klein maar verder naar het oosten zijn er veel meer die vaak groter in oppervlak zijn en waarover ook veel informatie beschikbaar is.

Harry Groenink

Harry toont de volgende micro vangsten uit Zuidlo Overijssel: *Argyroploce arbutella* (Linnaeus) op 7.xiii.2009, *Eudemis porphyrana* (Hübner) op 22.vii.2009, *Acleris cristana* (Denis & Schiffermüller) op 7.iii.2009, *Schoenobius gigantella* (Denis & Schiffermüller) op 26.vi.2009 en *Synaphe punctalis* (Fabricius) op 19.vii.2009. Mogelijk is op 17.v.2009 ook *Phyllonorycter strigulatella* (Lienig & Zeller) gevangen. Uit Dorth toont hij *Caryocolum blandella* (Douglas) gevangen op 6.vii.2009 en uit het Buurserzand *Schoenobius gigantella* (Denis & Schiffermüller) op 25.vi.2009, *Donacaula mucronella* (Denis & Schiffermüller) op 23.vii.2009, *Pediasia contaminella* (Hübner) op 23.vii.2009, *Monopis monachella* (Hübner) op 25.vi.2009, *Eucosma metzneriana* (Treitschke) op 25.vi.2009, *Philedone gerningana* (Denis & Schiffmüller) op 25.vi.2009 en *Monochroa lucidella* (Stephens) op 25.vi.2009. Behalve *Acleris cristana* waarvan hij reeds eerder één vlinder ving op 23.ii.2008 zijn het allemaal voor Zuidlo nieuwe soorten Over *Eudemis porphyrana* bestond bij sommige mensen nog wat twijfel, maar Joop Kuchlein heeft nu één ex. meegenomen voor controle en daarover zal ik te zijner tijd nog berichten. *Caryocolum blandella*, een zeldzame soort (Kuchlein & Donner 1993), is gevangen op het Landgoed Dorth (prov. Gelderland). Deze kwam van een boom die onder veel spinsel zat, met daaronder heel veel niet geïdentificeerde lege uitgekomen popjes.

Verder werd dit jaar voor het eerst gevangen samen met Wim Olyslager in het Buurserzand in de omgeving van Haaksbergen (prov. Overijssel) en ook daar werden weer leuke micro's gevangen waarvan alle soorten nieuw voor mijn collectie zijn.

Literatuur

Kuchlein JH & Donner, JH 1993. De Kleine Vlinders: Handboek voor de faunistiek van de Nederlandse Microlepidoptera, Pudoc, Wageningen.

Hans Huisman

Hans Huisman is door de vroege vergaderdatum min of meer gedwongen om enkele oude bekenden te laten zien, omdat hij nog niet al zijn materiaal uit 2009 heeft kunnen verwerken. Deze 'oude bekenden' die hij al wel kan tonen, betreffen vooral de wat minder bekende soorten.

Acleris cristana (Denis & Schiffermüller) is een nieuwkomer in ons land; de eerste waarneming stamt uit 1991. Bij de meeste vangsten gaat het om een enkel exemplaar. Toch zijn

Franje 13 (25) – februari 2010

er al heel wat variëteiten gevangen. Hans laat zien wat er zich nu in zijn collectie bevindt, niet vanwege het belang ervan, maar simpelweg omdat veel vormen echte schoonheden zijn.

Aethes flagellana (Duponchel) was dit jaar goed vertegenwoordigd. Op één avond in juli ving hij 4 of 5 exemplaren tegelijk, wat bij deze soort niet vaak gebeurt. Merkwaardig blijft het beperkte vlieggebied. Uiteraard heeft de soort kruisdistel (*Eryngium campestre*) nodig, maar waarschijnlijk worden nog andere eisen aan het biotoop gesteld. Het beste vlieggebied zijn duinweiden met ruime kruisdistelbegroeiing. Op de dijken van Flakkee waar deze plant minstens even gewoon is, heeft hij de soort tot nu toe echter niet kunnen vinden, afgezien van een erg dubieuze vermelding van Melissant uit 1972.

Argyroploce arbutella (Linnaeus) is ook een nieuwkomer uit 1992. Na eerst tamelijk talrijk te zijn geweest, is de soort snel zeldzamer geworden. Misschien doet nu een voorzichtig herstel zijn intrede, want de laatste jaren zijn er weer enkele meldingen geweest. Dit jaar ving hij de vlinder te Wezep op 14.vii. en op de Tongerensche Heide op 16.vii.

Een donkere, moeilijk herkenbare vorm van *Gypsonoma dealbana* (Frölich) komt aan bod.

De Gelechiïden *Scrobipalpa costella* (Humphreys & Westwood) en *Anarsia lineatella* Zeller, die respectievelijk op 24.viii en 28.vi.2009 werden verzameld, worden getoond om te laten zien dat deze soorten in Wezep de laatste tijd nogal eens waargenomen worden.

De sinds kort in ons land ontdekte *Lyonetia prunifoliella* (Hübner) werd ook in 2009 weer in Wezep gezien: op 24 en 26.viii.

Als laatste volgen enkele exemplaren van *Trichophaga tapetzella* (Linnaeus), de tapijtmot. Deze werd lange tijd als een in ons land vrijwel uitgestorven soort beschouwd. Juist de laatste jaren wordt er hier en daar weer melding van gemaakt. Hans heeft de betrokken dieren van Jeroen Voogd gekregen die de soort in aantal gekweekt heeft uit uileballen die hem aangeleverd zijn uit Twente. Volgens Sjaak Koster stamt het materiaal voor het grootste deel uit de omgeving van Losser, waar op het ogenblik een actieve groep liefhebbers bezig is. Omdat Sjaak hier nu niet kan zijn worden deze dieren alvast getoond. Ook in 2005 is *Trichophaga tapetzella* uit uileballen gekweekt, toen in Friesland. Blijkbaar is dat een goede verzamelmethode.

Tymo Muus

Er wordt een aantal vangsten getoond van de excursie van de secties in Drenthe. Tymo heeft onder meer samen met Hans Huisman, Jaap Zwier en de familie de Keijzer-ten Ham bijna 250 soorten vlinders, macro en micro, kunnen registeren in een weekend tijd. Hieronder een selectie:

Argolamprotes micella (Denis & Schiffermüller) werd vrij talrijk op licht gevangen op 26.vi.2009 in een beekdal vlakbij Anloo. Deze bijna zwarte Gelechiïde met kristalachtige vlekken wordt vooral op vochtige terreinen in het oosten van ons land gevonden. Een later exemplaar werd gesleept bij de Kampsheide vlakbij Rolde op 27.vi. Ook dit gebied ligt tegen een beekdal en past dus binnen het ecologische plaatje van *A. micella*.

Cochyliodia rupicola (Curtis) is een in het noorden weinig gevangen bladroller die op dezelfde locatie werd gevangen.

Elegia similella (Zincken) werd ook bij Anloo gevangen. In de zaal wordt opgemerkt dat het een weinig geziene soort is die erg lijkt op *Ortholepis betulae* (Goeze) maar bij de eerste soort loopt de eerste dwarsband volledig over de voorvleugel en deze is ook beduidend witter en breder. De soort heeft een zuidoostelijke verspreiding in ons land maar komt soms ook daarbuiten voor en deze vondst is hiervan het bewijs.

Elachista adscitella Stainton is een grasmineermot die slechts zeven maal eerder in ons land werd gevonden en éénmaal in Drenthe (Kuchlein & Donner 1993) en nu dus ook op de locatie bij Anloo. Net als bij *E. adscitella* vliegen er in Nederland diverse soorten met behoorlijk opvallende dwarsbanden. *E. adscitella* bezit, in tegenstelling tot de andere soorten, tamelijk slanke vleugels en de band bevat maar hoogstzelden gelige verkleuring en de kop is licht van kleur. *E. gangabella* Zeller heeft een meer gele band, de kop is donker en opvallend is dat deze exemplaren vaker lichtgekleurde antenne-uiteinden vertonen. *E. bisulcella* (Duponchel) is een kleinere soort met een donkere kop, een bredere band met aan de buitenkant een gele afzetting en de franje bij de apex is helder wit. *E. cingillella* (Herrich-Schäffer) heeft een donkere kop, een volledig witte band die niet breder of smaller wordt en bij de apex is de franje langwerpiger wit gekleurd. In ons omringende landen komt ook *E. obliquella* Stainton (auct. *megerlella* Hübner) voor, die niet bij ons bekend is, maar aangezien de soort uitwendig wat lijkt op *E. adscitella* zou nader onderzoek wenselijk zijn. De soort is onder meer bekend van kortsteelsoorten (*Brachypodium*) die op de hogere gronden voorkomen.

Yponomeuta irrorella (Hübner) is een zich sterk uitbreidende soort die op de Kampsheide nabij Rolde op licht werd gevangen op 27.vi.2009.

Sophronia semicostella Hübner werd op dezelfde locatie als de vorige soort gevangen. Ze is landelijk niet heel zeldzaam maar in het noorden is ze toch best schaars. Tymo toont nog enkele andere soorten, die niet tijdens de excursie werden gevangen zoals een kweek van *Agonopterix assimilella* (Treitschke) van 16.iv.2009 op brem (*Cytisus scoparius*) te Marum (prov. Groningen) en één exemplaar van *Platyedra subcinerea* (Haworth) te Beetsterzwaag (prov. Friesland) verzameld op 16.v.2009.

Tymo vertelt ten slotte over de excursie die in juli werd gehouden in het Meinweggebied (prov. Limburg). Met vooral goed weer werd er met bijna twintig mensen gevlienderd. Reeds 225 soorten micro's zijn op naam gebracht waaronder *Pammene populana* (Fabricius) gevangen te Doort op 22.vii.2009, *Micrurapteryx kollariella* (Zeller) verzameld te Vlodrop op 22.vii.2009 en een waarneming van een mijntje van *Mompha langiella* (Hübner). Een onbekend vedermotje van de Kunderberg dat op 24.vii.2009 gevangen werd, is tijdens de vergadering door Cees Gielis geïdentificeerd als *Stenoptilia zophodactylus* (Duponchel). De excursie was een succes en deze zeer gezellige samenkomst van bekende en minder bekende vlindersaars is voor herhaling vatbaar.

Tymo vermoedt dat de door Harry Groenink getoonde *Eudemis*-soort *E. porphyrana* (Hübner) betreft. Algemeen wordt gezegd dat het onderscheid tussen *E. profundana* en *E. porphyrana* alleen mogelijk is met een genitaalpreparaat maar volgens Tymo zijn de soorten wel degelijk eenvoudig uiteen te houden aan de hand van de kraag: deze is oranje bij *E. profundana* en zwart bij *E. porphyrana*. Daarnaast heeft *E. porphyrana* grijsblauwe, nogal brede banden in tegenstelling tot *E. profundana*. Een Duitse vlindersaar is onlangs tot dezelfde conclusie gekomen.

Tenslotte geeft Tymo een presentatie over de ontwikkeling van de Nederlandse naamlijst Microlepidoptera.

Nagekomen mededeling: Deze naamlijst is kort daarna gepubliceerd op microlepidoptera.nl en vanuit de NEV-website is hiernaar een link gemaakt.

Henk ten Holt

Henk heeft tijdens de Snellen-vergadering op 28 oktober 2006 (zie Franje 10(19), p. 19) een mondelinge mededeling gedaan over de mogelijke vondst van een niet nader genoemde nieuwe soort voor onze fauna die veel zou lijken op *Stigmella lemniscella* (Zeller). Omdat deze soort in

Franje 13 (25) – februari 2010

het verleden al vaker voor verrassingen heeft gezorgd leek het verstandig om uiterste voorzichtigheid te betrachten bij het officieel melden van de op zichzelf zeer overtuigende mijnevondsten. Om die reden heb ik intensief nader onderzoek uitgevoerd, waarbij grote aantallen cf. *viscerella*-mijnen werden gevonden. Het lukte echter niet om mijnen met groene rupsen te vinden. Uiteindelijk kon recent met de hulp van Erik van Nieukerken worden vastgesteld, dat het bij deze vondsten toch weer om *Stigmella lemniscella* (Zeller) gaat. Hoewel het tijdrovende onderzoek dus geen nieuwe soort voor de fauna heeft opgeleverd, heeft het ons inzicht verdiept en bijgedragen aan de verbetering van de soortbeschrijvingen en determinatietabellen. Mogelijk wordt hierover nog gepubliceerd. De jacht op *Stigmella viscerella* kan in ieder geval weer worden heropend!

Verslag van de bijeenkomst van de sectie Ter Haar op 7 november 2009 in Schoonrewoerd

Maja S.M. de Keijzer

Aanwezig: 51 personen: Anna Almekinders, Ben van As, Anton Baaijens, Gerard Bergsma, Frits Bink, Kees Boele, Stieneke Bontsema, Henk Bunjes, Tineke Cramer, Maarten Eijssker, Maurice Franssen, Ab Goutbeek, Frits Grinwis, Dick Groenendijk, Mathilde Groenendijk, Hans Groenewoud, Harry Groenink, Bert Groothedde, Carel ten Ham, Hans Huisman, Auke Hunneman, Henk Hunneman, Maurice Jansen, Cornellie Jol, Willem G. de Jong, Klaas Kaag, Trees Kaizer, Maja de Keijzer, Willem Kolvoort, Kees Los, Charles Naves, Wim Olyslager, Frans Post, Marcel Prick, Wim van Rooijen, Andy Saunders, Jan Scheffers, Johan Schipperen, Jannie Sinnema-Bloemen, Siep Sinnema, Piet van Son, Marja van der Straten, Joke Stuurman-Huitinga, Gerrit Tuinstra, Ruud Vis, D.O. Visser, Jeroen Voogd, Rob de Vos, Jaap van Vuure, Cun Wijnen, Kees Zwakhals.

Afwezig met afmelding: 5 leden: Abel Jagersma, Willem Ellis, Ben Kruijsen, Wiebe Poppe en Piet Zumkehr

Opening

Voorzitter Maurice Franssen opent de vergadering en heet iedereen van harte welkom. Maurice hoopt dat iedereen in 2009 een goed vlinderjaar gehad heeft. Zelf heeft hij juist vanmorgen een *Asteroscopus sphinx* (Hufnagel), kromzitter, in zijn tuin ontdekt (fig. 5). Uit diverse berichten blijkt dat deze soort het dit najaar kennelijk goed doet.

Helaas is er ook slecht nieuws. Ons lid Jan Lucas is onlangs overleden en de vergadering herdenkt hem met een minuut stilte en een door de voorzitter uitgesproken In Memoriam.

Vervolgens memoreert de voorzitter dat ons lid Charles Naves, die hier vandaag ook aanwezig is, in april door Hare Majesteit tot Ridder benoemd is.

Op de nationale vlinderdag op 6 maart 2010 zal Maurice Franssen een lezing houden over nachtvlinders en daarbij zeker ook de Sectie Ter Haar aanbevelen.

Het Vlindernet zoekt nog mensen die willen meewerken om binnengekomen waarnemingen en foto's te valideren. Jeroen Voogd is degene die de rupsfoto's en waarnemingen beoordeelt en tot nu toe zijn Rob de Vos en Maurice Franssen degenen die de macro's beoordelen. Meer vrijwilligers zijn echter van harte welkom en kunnen zich rechtstreeks aanmelden bij de Vlinderstichting.

De voorzitter meldt een leuke uitgave van TRIAS, het orgaan van de Jeugdbond voor Natuurstudie. Trias heeft een tijdschriftnummer helemaal gewijd aan nachtvlinders en Maurice Franssen heeft hierin een bijdrage geleverd en de Sectie Ter Haar onder de aandacht gebracht. Vervolgens vraagt de voorzitter aandacht voor een nieuwe uitgave op nachtvlindergebied: de verkorte, dunne, vlindergids die makkelijk mee het veld in kan. Prijs: € 26,95. In deze gids staan de illustraties op dezelfde dubbele pagina als de verkorte teksten en daardoor is de gids ideaal om in het veld een soort te beoordelen. Als laatste punt worden afmeldingen voor deze vergadering voorgelezen.

Notulen van de voorjaarsvergadering in Franje 12 (22)/ 2009

De notulen worden, met dank aan de secretaris, goedgekeurd.

Franje 13 (25) – februari 2010

Excursies Snellen/Ter Haar en NEV

Aan de verslaglegging van de 2007 excursie naar Kuinre en omgeving wordt gewerkt. Een eerste wat kalere inventarisatie is al wel naar de vergunningverleners verzonden. Ook aan de verslaglegging van de 2008 excursie naar Limburg wordt gewerkt. Beide verslagen zullen in *Franje* worden gepubliceerd.

Gerrit Tuinstra geeft via een powerpointpresentatie een geanimeerde voorlopige terugblik op de gezamenlijke excursie van Snellen en Ter Haar in 2009 in Drenthe. Hij heeft nog niet alle gegevens van de deelnemers ontvangen maar hoopt de ontbrekende gegevens spoedig te zien. Ook hij zal pas na ontvangst van alle gegevens aan het verslag kunnen gaan werken.

Voor 2010 is er een plan ter tafel van Rob de Vos die voorstelt om het laatste weekend van juni 2010 door te brengen op het eiland Texel. Rob geeft via een powerpointpresentatie informatie over de biotopen op het eiland en laat ons de mogelijkheden zien voor verblijf en inventarisatie. Meer hierover op de volgende vergadering.

Bestuurssamenstelling

Joke Stuurman heeft al van te voren aangekondigd dat zij zich aan het einde van haar bestuurstermijn niet meer beschikbaar zal stellen voor een herverkiezing. Het bestuur heeft Mathilde Groenendijk bereid gevonden om de functie van penningmeester van Joke over te nemen. Omdat er namens de leden geen andere bestuursleden zijn voorgedragen wordt Mathilde welkom geheten. Met dank voor haar zeer persoonlijke inzet wordt afscheid genomen van Joke en wordt Mathilde in het bestuur opgenomen. Frits Bink, ook aan het einde van zijn bestuursperiode, blijft voorlopig nog even aan.

Financiële zaken

De penningmeester van Ter Haar deelt de begroting 2010 uit en bespreekt deze kort. In deze begroting zijn de gebruikelijke jaarlijkse kosten van de bestuursvergaderingen, de ledenvergaderingen en van Franje opgenomen. Er zijn geen op- of aanmerkingen. Voorlopig blijft de post "sprekers" gehandhaafd. Mochten er bij de leden ideeën leven voor een interessant onderwerp dan kan dit worden doorgegeven aan een van de bestuursleden.

De jaarlijkse contributie van € 9 kan persoonlijk tijdens een voor- of najaarsvergadering worden betaald of kan worden overgemaakt op rekening 4316551 t.n.v. sectie Ter Haar, Opheusden.

Rondvraag

Maurice Jansen: Maurice deelt nogmaals mee dat hij niet gebruik maakt van de postbezorging van de reguliere KPN, maar van Selekt Mail. Helaas krijgt hij daardoor geen retourmeldingen meer. Hij probeert altijd drie weken voor de eerste bijeenkomst in het voor- en najaar *Franje* bij de leden te laten bezorgen. Omdat in beginsel de data van de bijeenkomsten al vast liggen wordt iedereen die 1-2 weken voorafgaand aan een bijeenkomst geen *Franje* heeft ontvangen geadviseerd om met Maurice contact op te nemen waarna de Franje met de gewone post wordt nagezonden.

Rob de Vos: Rob vertelt dat er regelmatig bij het Museum collecties worden aangeboden, die in dank worden ontvangen. Wel blijven dan vaak de laden en kistjes over die niet in het Museum systeem passen en soms worden er ook vlinderboeken overgedragen. Zoekt u kistjes, laden, of boeken, vraag altijd of Rob toevallig iets in de verkoop heeft.

Anton Cox: Anton vult aan dat hij in Luik, België, een adresje heeft waar je laden kan kopen voor € 12.50. Bel of mail Anton als u geïnteresseerd bent. *Cees Gielis* wil nu aanvullen dat je



Fig. 1. Beeld van de excursie in Drenthe op 26 juni: Peter Rooy tijdens het opzetten van het laken en de lamp in de Gasterse duinen nabij Gasteren
Opname: Peter Rooy.



Fig. 2-4. *Nothris verbascella*. Linksboven: adult; midden: rups en rechts: aantastingsbeeld.
Opnamen: Jan Scheffers



Fig. 5. *Asteroscopus sphinx*.
Opname: Jeroen Voogd.

Franje 13 (25) – februari 2010



Fig. 6-8. Links: Bloeiende *Althaea officinalis* in de Kwade Hoek (Goeree) groeiend op de aanspoelselzone op de overgang van duin (rechts met duindoorns) naar het brakke schor (links met riet en strandkweek); linksonder: rups van *Pexicopia malvella*; onder: opengemaakte vrucht. Opnamen: Maurice Jansen



Fig. 9. Groot en klein avondrood (*Deilephila elpenor* en *D. porcellus*) op het laken .
In een van de gebieden tijdens de Drente-excursie. Er werden van *D. elpenor* 256 exemplaren waargenomen en van *D. porcellus* 78 exemplaren.
Opname: Maarten Eysker



Fig. 10-12. *Thaumatotibia leucotreta*. Links en linksonder: adult; onder: rups.
Opnamen: Marja van der Straten (PD)



Fig. 13. *Eupiphyas postvittana*
Opname: T. Gilligan



Fig. 14-16. *Hydraecia micacea*. links: rups; linksonder: aangetaste plant van grote weegbree (*Plantago major*); rechtsonder: groeiplaats waardplant in de Kwade Hoek waar deze samen voorkomt met o.a. *Bolboschoenus maritimus*, *Trifolium fragiferum*, *Apium graveolens*, *Glaux maritima* en *Oenanthe lachenalii*. Opnamen: M. Jansen

dat je een trechter ook bij recycle winkels kunt vinden. Soms zie je daar heel goedkoop oudere metalen modellen van Idea lampenkappen. Kan je zo gebruiken. Dat lokt een reactie uit van *Ab Goutbeek*: kijk vooral ook eens rond bij kringloopwinkels, waar je van alles van plastic kunt vinden. Toch is dat gevaarlijk, merkt *Ruud Vis* op, want kunststof trechters verteren op den duur.

Faunistische mededelingen

Jaap van Vuure: luzernevlinders en interessante Zeeuwse waarnemingen

Jaap vertelt ons eerst over de trekvlinder *Colias croceus* (Fourcroy), de oranje luzernevlinder die dit jaar in Zeeland volop aanwezig was.

In de maand september konden op zonnige dagen tientallen exemplaren worden waargenomen. Zo telde ik op 17.ix.2009 binnen een half uur over een afstand van ongeveer 250 meter wel dertig exemplaren, vliegend langs de met bloemen ingezaaide rand van een akker met tarwe.

Bij het waarnemen van luzernevlinders in het veld doen zich verschillende determinatieproblemen voor, die eigenlijk alleen maar kunnen worden opgelost wanneer men de dieren vangt en vervolgens de bovenkant van de voor- en achtervleugels bestudeert.

In de eerste plaats is bij *C. croceus* het onderscheid tussen mannetjes en vrouwtjes slechts goed te zien wanneer de dieren met opengeklapte vleugels zitten, wat in het veld zelden het geval is. De zwarte achterrand op de bovenkant van de voorvleugels moet zichtbaar zijn om met zekerheid het verschil te kunnen vaststellen. Wanneer men meent het vrouwtje wel makkelijk van het mannetje te kunnen onderscheiden omdat men met de lichte vorm *helice* te maken heeft, doet zich een tweede probleem voor, namelijk het onderscheid tussen deze forma *helice* en vrouwelijke exemplaren van *C. hyale* (Linnaeus), de gele luzernevlinder. Dit onderscheid is slechts te maken door goed te letten op de zwarte rand van de voorvleugels en de mate van grijze bestuiving van de achtervleugels.

Gelukkig zijn de mannetjes van *C. croceus* en *C. hyale* in het veld wel redelijk goed te onderscheiden door te letten op de intensiteit van de oranje-gele kleur van de vleugels. De regel is dan: oranje is *croceus* en geel is *hyale*. Of toch niet? Nee, want er kan zich een derde probleem voordoen. Gele exemplaren kunnen ook behoren tot *C. alfacariensis* Ribbe (voorheen *C. australis* Verity). De kans daarop is klein. De laatste zekere vangst van *alfacariensis* dateert uit 1971 in Zierikzee, Zeeland. Het is natuurlijk mogelijk dat *alfacariensis* meer voorkomt, maar dat deze vlinders in het veld al te makkelijk voor *hyale* worden versleten.

Mijn conclusie is dat het waarnemen van luzernevlinders in het veld niet zo moeilijk is, maar dat het betrouwbaar determineren beslist niet zo eenvoudig is als het lijkt.

Interessante Zeeuwse nachtvlinderwaarnemingen in 2009.

Op 12.iii.2009 werden twee exemplaren van *Achlya flavicornis* (Linnaeus) gevangen in de duinen van Vrouwenpolder op Walcheren. Deze vlinder vliegt vroeg in het voorjaar, de rupsen leven op berk (*Betula*). De soort is vooral bekend van de zandgronden in het midden en oosten van ons land en was tot nu toe niet met zekerheid uit Zeeland gemeld.

Van *Dryobotodes eremita* (Fabricius) werd op 7.x.2009 een exemplaar aangetroffen in een lichtval die opgesteld stond in Wissenkerke op Noord-Beveland. Deze soort van de eik (*Quercus*) werd in de jaren zestig van de vorige eeuw door Lempke gemeld uit Haamstede en Westenschouwen. Sindsdien niet meer met zekerheid vastgesteld in Zeeland. Het is derhalve een opmerkelijke vangst.

Wellicht nog opmerkelijker is de vangst van *Eublemma parva* (Hübner) in de lichtval te Kortgene op 27.vi.2009. Deze uiterst zeldzame trekvlinder is eveneens in de jaren zestig voor het laatst gesignaleerd. In 1964 werden exemplaren gevangen door o.a. Hans Huisman te Melissant (prov. Zuid-Holland) en wijlen Bob van Aartsen te Cadier (prov. Limburg). De rupsen van dit fraaie kleine uiltje leven op heelblaadje (*Pulicaria dysenterica*).

Tenslotte nog over een ander klein uiltje: *Pseudeustrotia candidula* (Denis en Schiffermüller). Zie ook de bijdragen van Hans Huisman (p. 25) en Anton Baaijens (p. 32). Dit exemplaar werd aangetroffen op 9.ix.2009 in een lichtval die stond opgesteld in Colijnsplaat op Noord-Beveland, leg. Cornellie Jol. De determinatie van dit vlindertje kostte enige moeite: het blijkt namelijk een nieuwe soort voor onze fauna te zijn. Het is van oorsprong een soort die zijn verspreidingsgebied heeft in Midden-Europa ten oosten van de lijn Italië-Denemarken. Later zal nader op deze vangst worden ingegaan door middel van een publicatie samen met Joop Schaffers.

Maurice Jansen: *Hydraecia micacea* in de Kwade Hoek

Maurice bespreekt dit jaar weer een aspect van jarenlang onderzoek naar de relatie tussen dier en gebied. Hij doet onderzoek naar vlinders die op schorren voorkomen en laat zich leiden door vragen als: welke vlinders tref ik op de schorren aan, hoe komen die daar, zijn ze toevallig aan komen vliegen, leggen de vlinders hier eitjes en leven de rupsen (ook) op schorren? En als een vlindersoort hier leeft, is deze dan gebonden aan juist alleen de schorren? Het uitkweken van rupsen is een belangrijke manier om de relatie van een soort met zijn leefomgeving na te gaan. Al in 2005 was een rups gevonden op grote weegbree en meegenomen om verder uit te kweken, maar de kweek mislukte.

In 2009 is er gezocht in de Kwade Hoek naar rupsen en er werden rupsen gevonden op grote weegbree (*Plantago maritima*) van wat later bleek te zijn *Hydraecia micacea* (fig. 14-16). De Kwade Hoek wordt gekenmerkt door een gradiëntenrijk landschap van duin naar schor. Er is een deel met een zoet milieu aan te wijzen aan de duinrand met duindoorn maar ook een deel met een brak milieu. Het brakke deel wordt gekenmerkt door een bijzondere vegetatie bestaande uit een vrij ijle begroeiing van een mix van halofyten en glycofyten, het *Oenanthe-Althaeetum*, de associatie van strandkweek en heemst. Hier groeien behalve de naamgevende soorten, vrij veel zeebies (*Bolboschoenus maritimus*), melkkruid (*Glax maritima*), rode ogentroost (*Odontites vernus* subsp. *serotinus*) en zilt torkruid (*Oenanthe lachenalii*). Er groeiden tientallen grote weegbree-planten waarvan een deel aangetast was. Een drietal planten met in de groeitop verwelkte bladeren werden op 24.v.2009 uitgestoken en mee genomen. Al na een paar dagen gingen de rupsen de grond in om daar te verpoppen en op 4.vii.2009 kwam de eerste vlinder uit.

Jan Scheffers merkt op dat hij de rups aantroef in de stengel van grote brandnetel (*Urtica dioica*); ook hier is de top van de plant verwelkt. Helaas mislukte ook bij hem de kweek. Joke Stuurman vertelt dat zij de rups van *H. micacea* op brakke moerasgrond gevonden heeft. De soort kwam daar vroeger regelmatig voor, maar zij ziet *H. micacea* minder vaak.

Hans Huisman: Aparte waarnemingen en een waarschuwing

Hans Huisman bespreekt de volgende vlinders, waargenomen in 2009:

Meganola strigula (Denis & Schiffermüller). Voor het tweede achtereenvolgende jaar werd de vlinder in de Elspeeter Struiken aangetroffen, ditmaal op 24.vi.2009. Hij laat daarnaast een *Nola confusalis* (Herrich-Schäffer) zien om aan te tonen dat de vlinders voldoende van elkaar verschillen om herkend te kunnen worden.

Franje 13 (25) – februari 2010

Als tweede komt *Scopula ternata* Schrank aan bod. Dit exemplaar stamt ook uit de Elspeeter Struiken en werd waargenomen op 13.vi.2009. Het beste biotoop van de vlinder is open bos, hetzij naaldhout of gemengd bos met een stevige ondergroei van bosbes (*Vaccinium*). Er tekent zich, heel voorlopig, een verspreidingsgebied in ons land af, waarvan de kern ligt in de bossen rond Tongeren en de Tongerense heide, waarbij in de omgeving zo af en toe een exemplaar gevonden wordt: Nunspeet, Elspeet, Wapenveld. Het is aannemelijk dat ook elders op de Veluwe lokale populaties te vinden zullen zijn.

Rheumaptera hastata (Linnaeus) werd op 16.vi.2009 in de Elspeeter Struiken gevonden. De indruk bestaat dat deze soort de laatste tijd veel minder algemeen is geworden.

In Ouddorp werd op 24.iv.2009 een exemplaar van *Anticlea derivata* (Denis & Schiffermüller) op licht gevangen. In het algemeen is dit al een zeldzame vlinder, die alleen met grote tussenpozen waargenomen wordt. In het westen is het al helemaal een rareiteit, hoewel er toch verscheidene waarnemingen uit Zeeland zijn en enkele noordelijker.

Op 1.vi.2009 werd uit de vlinderval in Wezep, waarbij met verdovingsvloeistof wordt gewerkt, een exemplaar van *Pseudeustrotia candidula* (Denis & Schiffermüller) gehaald. Dit zou een nieuwe soort voor de fauna betekenen. **Eerste melding voor ons land (zie ook de bijdragen van Anton Baaijens p. 32 en Jaap van Vuure, p. 24)**. Toen Hans het dier opzette brak de rechter vleugel af. Waarschijnlijk was het exemplaar al langer dood. Na opweken brak bij het opzetten ook de linker vleugel af. Dit verschijnsel kent hij alleen bij oude, beschimmelde dieren. Als dat waar zou zijn moet de vlinder in de bak verstopt hebben gezeten en op die manier meegevoerd zijn. Op zich al moeilijk te begrijpen bij zo'n relatief groot dier, terwijl de val na ieder gebruik grondig geleegd wordt. Wel gaat de bak mee naar het buitenland. De enige periode waarin de vlinder verstekeling kon worden is juni 2007 in Roemenië, toen hij de soort daar min of meer geregeld gevangen heeft. Het is weinig geloofwaardig dat, bij een val die heel regelmatig gebruikt wordt, er na twee jaar een opvallend gunstige vangperiode voor nodig is om het dode dier uit zijn schuilplaats te lokken. Het verhaal wordt nog gekker, nu bekend is dat de vlinder in 2009 ook elders in Nederland is opgedoken. Kortom, Hans vindt beide verklaringsrichtingen, meegesmokkeld met de val of recent aangevlogen en dan zo breekbaar, even onwaarschijnlijk. Anderen moeten maar voor zichzelf beslissen.

Hij is er uitvoeriger op ingegaan om nog eens te benadrukken dat we zo kritisch mogelijk met onze waarnemingen moeten omgaan. Dit wordt nog even nader geïllustreerd met de twee volgende vlinders, die hij laat zien.

Op 12.vi vonden zijn kleinkinderen in diergaarde Blijdorp in Rotterdam een exemplaar van *Heliconius doris*, een Midden- en Zuid-Amerikaanse Nymphalide. De herkomst was in dit geval niet moeilijk te raden: vlak erbij stond het gebouw van de vlindertuin. Moeilijker lag dat bij de vangst van een "micro", *Goniodoma limoniella* (Stainton), in de Gorge de la Vézère in Frankrijk. Op een gunstige onweersachtige vangavond kwam deze fraaie Coleophorida daar op het laken. Het probleem is dat de rups op lamsoor leeft en dat er maar enkele meldingen van de soort uit Frankrijk bekend zijn, o.a. in een departement 100 km. noordelijker. Het geval wil dat Hans twee weken voordien in de Stroodorperpolder in Krabbendijke was geweest, een rijke vindplaats van *limoniella*. De meest waarschijnlijke verklaring is dat het dier toen op een of andere manier in de auto is gekomen en meegereisd is naar Frankrijk, om daar op een mooie nacht in de vrije natuur zijn geluk of ongeluk te gaan zoeken. In dit geval is de gang van zaken nog redelijk te traceren. Meestal zal het louter gissen blijven. Veel Nederlanders zijn al te gretig geneigd zulke vangsten te verklaren uit cultivars in tuinen.

Harry Groenink: nieuws uit Zuidloos en het Buurserzand

Franje 13 (25) – februari 2010

Uit Zuidloo stammen de volgende soorten:

Cerastis leucographa (Denis & Schiffermüller) is door Harry aangetroffen op 26.iv.2009. De vlinder wordt gekenmerkt door sterk gekamde sprieten en wordt normaal gesproken alleen gezien in het zuiden van Limburg. Harry trof zijn exemplaar aan in een spinneweb. *Mesoligia literosa* (Haworth) is op 15.viii.2009 gevangen. Verwarring met *M. furuncula* (Denis & Schiffermüller) is mogelijk maar een goed kenmerk is de vlek op de ondervleugel. *Peridroma saucia* (Hübner) komt op 21.viii.2009 op smeer. Rob de Vos merkt op dat deze soort sterk achteruit gaat.

Mythimna l-album (Linnaeus), voor Harry een nieuwe soort. Dit jaar ziet hij de vlinder dus voor het eerst, maar hij heeft op 5.ix, 7.ix. en 8.ix.2009 telkens één ex. gevangen en vermoedt dat 2009 een goed jaar voor de soort geweest moet zijn. Jaap van Vuure merkt op dat hij dit jaar op één dag maar liefst twaalf verse exemplaren op Walcheren gezien heeft. *Catocala nupta* (Linnaeus) wordt waargenomen op 10.ix.2009. Harry toont ons een vorm met een mooie bonte vleugel. Van *Triphosa dubitata* (Linnaeus), op 26.vii.2009 waargenomen, is een heel mooi, wat rozig gekleurd exemplaar in een vleermuisbunker gevonden. Uit de zaal wordt opgemerkt dat deze soort ook in Hoek van Holland in een vleermuisbunker gezien is. De rups van deze soort leeft op sporkehout (*Rhamnus frangula*). Ook nieuw is *Deileptenia ribeata* (Clerck) op 31.vii.2009 gevangen. *Camptogramma bilineata* (Linnaeus) is in heel Nederland een gewone soort. Toch moet je even goed kijken naar de vlinder van 12.viii.2009. Harry laat ons een aparte en interessante variant zien. *Epirrhoe tristata* (Linnaeus). Hoewel de soort algemeen in het noorden voorkomt, is 21.vii.2009 voor Harry de dag met de eerste waarneming van deze soort. De soort leeft op walstro-soorten (*Galium*). *Idaea subseriata*, een soort van de duinen langs de kust en van Zuid- Limburg, verschijnt op 5.ix.2009, en ook dat is een eerste waarneming voor Zuidloo. Ab Goutbeek reageert dat hij *E. tristata* ieder jaar in Dalfsen vangt.

Waarnemingen uit het Buurserzand, Twente

Van *Acronicta menyanthidis* (Esper) werden op 14.v.2009 zeker 20-25 exx. waargenomen met diverse kleurvarianties in het Buurserzand op licht. *Polia hepatica* (Clerck) verschijnt op 25.vi.2009 op licht. De vlinder wordt gekenmerkt door een blauwige waas. *Calamia tridens* (Hufnagel) vliegt in redelijke aantallen in het Buurserzand. Op 23.vii.2009 is de vlinder gevangen. De mooie groene kleur van de verse vlinder vervaagt heel snel en alleen heel verse exemplaren vertonen de mooie kleur. Vanuit de zaal merkt Frans Post op dat je deze soort uit heide en gras kunt plukken als je in de schemer met een zaklamp op de zandgronden rond loopt. *Dendrolimus pini* (Linnaeus) is op 25.vi.2009 gevangen. In Friesland en Groningen komt *Dicallomera fascelina* (Linnaeus) weliswaar redelijk voor, maar niet in Overijssel. Harry toont ons een grauwe borstel die op 23.vii.2009 gevangen is. Het exemplaar van *Nola aerugula* (Hübner) dat ons getoond wordt, is gezien op 25.vi.2009. Rob de Vos merkt op dat de soort lijkt op *D. holsatica* (Sauber). Een goed kenmerk van de laatste is de donkere band op de achtervleugels. Van *Idaea muricata* (Hufnagel) werden op 25.vi.2009 drie exemplaren op het Buurserzand gezien. In het gebied komt *Eupithecia subumbrata* (Denis & Schiffermüller) plaatselijk voor. Het getoonde exemplaar dateert van 25.vi.2009. Een leuke vondst is *Charanyca trigrammica* (Hufnagel). Harry laat een afwijkende vorm met slechts twee banden, ab. *bilinea*, zien, door Wim Olyslager gevangen in Weerselo op 21.v.2009. Tot slot toont Harry ons een exemplaar van *Euphyia unangulata* (Haworth), een voor hem nieuwe soort van de Lemselermaten, gevangen op 4.viii.2009, wanneer er twee ex. tegelijk op het laken zitten.

Trees Kaizer: soorten van het geslacht *Thera*

Trees toont ons een vlinder en wil heel graag horen welke soort het is. Het is een *Thera*-soort, maar welke is onduidelijk. Het blijkt te gaan om *Thera obeliscata* (Hübner), de naaldboomspanner. Rob de Vos wijst er op dat de determinatie van vrouwtjes eigenlijk altijd onzeker is als we alleen naar het dier of de foto kijken. Bij de mannetjes moeten we kijken naar de voelsprietten. Deze zijn afgeplat gezaagd bij *T. obeliscata* en gezaagd bij *T. britannica* (Turner), schijnsparspanner. De laatste soort valt volgens sommigen ook op door de witte banen maar Rob merkt op dat je niet alleen op de banden af kunt gaan. Een ander kenmerk is de kleur van de achtervleugel.

Frans Post: *Ptilodon cucullina*

Frans Post zal binnenkort een uitvoerig artikel over *Ptilodon cucullina* (Denis & Schiffermüller), esdoortandvlinder, in Nederlandse Faunistische Mededelingen publiceren, maar hij informeert ons nu al via een powerpoint presentatie over de laatste ontwikkelingen.

Ptilodon cucullina (Denis & Schiffermüller) lijkt wel iets op *P. capucina* (Linnaeus) kroonvogeltje, maar is daarvan duidelijk te onderscheiden door de grote witte vlek op de achtervleugel. Hoewel de vlinder de laatste twintig jaar af en toe in zuidelijk Nederland gemeld wordt, is deze al in 1902 bij Breda gevangen door de heer Heylaerts, die melding maakte van de waarneming op de wintervergadering van de NEV. Dit jaarverslag is zelfs via Google online te lezen. In 1924 meldt Ter Haar dat de soort rond Breda voorkomt, maar zeldzaam is. In Lempke's catalogus komt *P. cucullina* niet voor. Er is een waarneming bekend van Peter Rooy uit de tweede helft van de zeventiger jaren uit Rotterdam en uit 1989 stamt een waarneming uit Goirle.

De rups van *P. cucullina* leeft op de spaanse aak of veldesdoorn (*Acer campestre*), die de laatste jaren veel is aangeplant in plantsoenen en op parkeerplaatsen, vaak als haag, maar komt wilde plant ondermeer in ons riviereengebied voor. Gericht zoeken naar rupsen op de voedselplant toont aan dat de soort in ons land toeneemt en dat er sprake is van een tweetoppige generatie. De vlinders vliegen in het voorjaar tussen eind april en mei en opnieuw in de nazomer (augustus/september). De tweede generatie is groter dan de eerste. Tussen 1995 en 2000 zijn waarnemingen bekend uit Goirle, uit het grensgebied met België, uit Renkum en uit Rotterdam. Tussen 2001 en 2009 blijkt heel Noord-Brabant gekoloniseerd te zijn. Uit deze jaren stamt ook een waarneming uit Zuid-Holland. Jarenlang ontbrak de vlinder in Vlaanderen, maar sinds 1970 zijn ook uit dit gedeelte waarnemingen bekend.

De areaaluitbreiding van deze soort is vermoedelijk een reactie op het veranderende klimaat. Onduidelijk is of het gaat om een reactie op de gemiddelde temperatuur, op de vochtigheid, op de hoeveelheid neerslag. In ons land was er namelijk al een milieu beschikbaar met Spaanse aak. In de toekomst zal de essentandvlinder vermoedelijk het goed gaan doen in de parken en grotere tuinen in een stedelijk milieu.

Jeroen Voogd vult aan dat hij rupsen gekweekt heeft. Zijn ervaring is dat poppen tot wel drie jaar kunnen overliggen en vermoedelijk gaat het in de natuur om een complexe werkelijkheid met meerdere overlevingsstrategieën. Uit eitjes gelegd in het voorjaar kan in hetzelfde kalenderjaar een zomergeneratie komen, maar een gedeelte van de poppen kan overblijven tot volgende voorjaar. Jeroen denkt dat iedere generatie kan bestaan uit vlinders, ontstaan uit rupsen van meerdere jaren terug.

Anna Almekinders: Vlindernieuws uit West Zeeuws-Vlaanderen.

West Zeeuws-Vlaanderen kon in de afgelopen jaren nog al eens bogen op soorten die nieuw voor de Nederlandse fauna zijn, maar wat dat betreft is 2009 maar een gewoon jaar. Toch zijn er een paar aardige zaken te melden.

Zeuzera pyrina (Linnaeus) is een soort die ieder jaar in West Zeeuws-Vlaanderen wordt gezien, maar wat ons nu op foto's getoond wordt is een aparte en interessante waarneming. Een vlinder is op 27.vi.2009 aangetroffen met trillend lijf. Bij nadere inspectie blijkt er een gat in het lijf te zitten. En wat blijkt: de vlinder wordt levend en wel opgepeuzeld door een jonge wegslak. Anna en Hans hebben contact gehad met een regionale slakkenexpert, maar ook hij staat versteld van de foto's en het bijbehorende verhaal. De foto's zijn doorgestuurd naar de landelijke slakken-coördinator. De waarneming kwam vervolgens in een landelijke digitale nieuwsbrief. Blijkbaar is dit ook voor slakkenexperts een zeldzame waarneming.

Psammodis pulveralis (Hübner), behorend tot de Crambidae (Pyraustinae), hoort thuis in vochtige terreinen waar Munt (*Mentha*) of Wolfspoot (*Lycopus europaeus*) groeit. De soort is vroeger in Nederland vooral in Zeeland gezien. Voor 1923 werd de vlinder wel eens in 't zuiden van ons land gevangen. De soort is sindsdien niet meer gemeld tot Jaap van Vuure de vlinder op 29.vii.1986 op Noord-Beveland ving. Anton Baaijens heeft de soort gemeld voor Schouwen op 11.viii.2001. De vlinder werd toen aangetroffen in een veld met bloeiende watermunt (*Mentha aquatica*). Op 22.vii.2009 zit deze pyralide in Retranchement op de buitenkant van een val die in een akkerrand geplaatst is. In de directe omgeving zijn de waardplanten niet aanwezig. Reden om volgend jaar eens te gaan kijken of de vlinder voorkomt op plaatsen waar de waardplant wel groeit.

Timandra comae Schmidt is een in Nederland gewone soort die af en toe een aberratie vertoont. Anna toont ons zo'n vreemde, heel speciale vorm.

Zygaena viciae (Denis & Schiffermüller). Op 25.iv.2009 was er een waarneming van rupsen bij de veerhaven van Breskens. Tijdens een controle zijn rupsen gevonden van *Z. trifolii* (Esper). Op de foto bleek er een vreemde rups tussen te zitten, rustend op een strootje bij rolklaver (*Lotus*). In de buurt staat ook wikke (*Vicia*). Deze rups lijkt wel op *Z. viciae*, maar Anna c.s. zijn toch niet helemaal zeker. De foto van de rups is daarom naar Jeroen Voogd gestuurd, die antwoordt dat het echt alleen *Z. viciae* kan zijn. Het blijft vreemd, want deze soort komt in Nederland alleen Zuid-Limburg voor. Kortom: volgend jaar zal deze plek goed gecontroleerd worden. In de daaropvolgende discussie vult Jeroen Voogd nog aan dat een goed rupsenkenmerk is, dat *Z. viciae* groene rupsen heeft, met witte rugstreep en slechts één zwart vlekje per segment. De rups op de foto is dus toch geen *Z. viciae* want hij heeft twee vlekjes per segment. Bovendien zit *Z. trifolii* op rolklaver (*Lotus*). Daarnaast toonde Anna een foto waarop meerdere adulte *Zygaena*'s stonden. Een ervan was lichter en wat doorschijnend. Volgens Rob de Vos was dit zeker een afgesleten *Z. trifolii*. *Z. viciae* is namelijk aanmerkelijk kleiner.

Marcel Prick: Waarnemingen van nachtvlinders in 2009

Ook dit jaar heeft Marcel zich intensief met de vangst van nachtvlinders bezig gehouden. Thuis heeft hij het hele jaar met een lichtval gewerkt. Op de Putberg en langs de randen van het Vijlenerbosch en Holsetterbosch in het voor- en najaar met smeer. In het Vijlenerbosch met licht en laken en in het Oombos en het SchaeIsberger bos zeven maal met vier lichtvalletjes in het kader van een onderzoek naar de effecten van het hakhoutbeheer op de nachtvlinderfauna.

Zowel overdag als op licht werd *Agria tau* (Linnaeus), tauvlinder, in de Vijlener bossen aangetroffen. Met een gekweekt vrouwtje werden mannetjes gelokt. *Cymatophorina diluta* (Denis & Schiffermüller), eiken-orvlinder, was in september in de Vijlener bossen een gewone

Franje 13 (25) – februari 2010

verschijning, vooral op licht (74 exx.), maar ook op smeer (26 exx.). Opnieuw werd *Euplagia quadripunctaria* (Poda), spaanse vlag, op diverse plekken in Zuid-Limburg aangetroffen.

Zygaena viciae (Denis & Schiffermüller), kleine sint-jansvlinder, gaat nog steeds vooruit op de Klingeleberg, waar hij de soort vier jaar geleden ontdekte. Hier bevindt zich momenteel de enige populatie in Nederland. De vliegtijd begint hier een maand eerder dan die van *Z. filipendulae* (Linnaeus), sint-jansvlinder. Marcel heeft beide soorten nooit gelijktijdig waargenomen.

Van de prachtige *Anaplectoides prasina* (Denis & Schiffermüller), bruine groenuil, werden in juni vier vlinders op licht gezien in het Vijlenerbosch. *Conistra ligula* (Esper), donkere winteruil, werd vanaf 15.x.2009 tot en met 31.x.2009 op vijf locaties zowel op smeer als op licht waargenomen. Te Heerlen (thuis in lichtval), te Welten (Heerlen), op de Putberg en langs de randen van het Holsetterbosch en Vijlenerbosch werden in totaal 40 exemplaren gezien. *Agrochola circellaris* (Hufnagel), bruine herfstuil, verscheen dit jaar op de Putberg massaal op smeer met als hoogste aantallen 769 en 616 vlinders. In totaal op de Putberg 3365 en in het Vijlenerbosch "slechts" 662 vlinders.

Lithophane ornitopus (Hufnagel), lichtgrijze uil, die tot nu toe meestal slechts in een enkel exemplaar werd waargenomen, verscheen op drie avonden eind september met respectievelijk vier, vier en vijf vlinders op smeer in het Vijlenerbosch. In totaal werden 22 exemplaren geteld, een in het voorjaar op licht de overige van 19 september tot en met 31 oktober op smeer. Van *Lithophane semibrunnea* (Haworth), bruine essenuil nam hij sinds lange tijd weer eens een exemplaar op smeer waar en wel op 28.ix.2009 op de Putberg, waar hij de soort voor het laatst in 1975 had gevangen.

Een nieuwe Nederlandse soort voor hem was *Gripusia aprilina* (Linnaeus), diana-uil, een soort van loofbossen met eik (*Quercus*). In het Vijlenerbosch ving hij een vlinder op 9.x.2009 op smeer, op 21.x een mannetje en een vrouwtje en op 31.x weer een vrouwtje op licht. Vorig jaar ving Luc Stroman in de lichtval in zijn tuin aan de rand van Vaals een exemplaar op licht. Voor zover Marcel weet zijn er sinds lange tijd nauwelijks meldingen uit Limburg van deze soort. Zeer bijzonder was de vangst van drie exemplaren van *Apamea epomidion* (Haworth), zwartrandgrasuil, in het Oombos, Schaelsbergerbos en het Vijlenerbosch. Ook Guido Verschoor nam een vlinder op de Keutenberg waar nadat hij vorig jaar op een avond drie exemplaren in zijn val had aangetroffen. Deze soort werd in het verleden een enkele keer in Limburg waargenomen, maar recente waarnemingen zijn Marcel niet bekend. De determinatie kan problemen opleveren omdat hij sterk lijkt op de bonte vorm van *Apamea crenata* (Hufnagel), variabele grasuil. De waardplanten zijn diverse grassoorten. *Apatele alni* (Linnaeus), elzenuil kwam dit jaar in het Vijlenerbosch duidelijk minder op licht.

Voor het eerst heeft Marcel dit jaar gericht naar *Amphipyra berbera* Rungs, schijn-piramidevlinder, gekeken. Hij blijkt op al zijn vanglocaties voor te komen, maar is ten opzichte van *Amphipyra pyramidea* (Linnaeus), piramidevlinder, duidelijk in de minderheid. De verhouding is één *berbera* tegenover zeven *pyramidea*'s.

Een keer is hij er speciaal op uitgetrokken om *Mormo maura* (Linnaeus), zwart weeskind, te zoeken en dat was meteen raak. In de bebouwde kom van Gulpen en net daarbuiten werden langs de Gulp elf vlinders op smeer geteld. Een grote verrassing was de vangst in zijn lichtval in Heerlen van *Paradrina selini* (Boisduval), zandstofuil, op 10.v.2009. Dit is thans een zeer zeldzame soort van vooral droge zandige gebieden. Er zijn slechts weinig recente waarnemingen bekend, de meeste uit de duinen. Verder is uit de groep van de stofuilen door Frans Cupedo op 1.vi.2009 in de lichtval in zijn tuin te Geulle een nieuwe soort voor Nederland gevangen, *Caradrina* (= *Eremodrina*) *gilva* (Donzel), grijze stofuil (?), en Paul Vossen ving op

27.ix.2009 in zijn tuin in Maastricht *Caradrina kadenii* Freyer, kadeni-stofuil. Dit zou het tweede Limburgse exemplaar moeten zijn. Evenals vorig jaar was *Panthea coenobita* (Esper), schijn-nonvlieder weer present in het Vijlenerbosch. Nadat Marcel vorig jaar voor het eerst *Oligia versicolor* (Borkhausen), bont halmuiltje twee exx. in Nederland had gevangen bleek deze vlinder dit jaar in het Vijlenerbosch een vrij gewone soort te zijn.

In totaal verschenen er van medio juni tot medio juli 30 vlinders op het laken. *Chloroclysta siterata* (Hufnagel), pagegaaitje, liet zich in het voorjaar niet zien, maar verscheen in twee exemplaren op 21.x en op 25.x.2009 met drie exemplaren, allemaal mannetjes, op licht in het Vijlenerbosch. De zeer zeldzame *Eupithecia lanceata* (Hübner), vroege dwergspanner is een soort van naalddhout en werd twee keer in de Vijlener bossen gezien. *Eupithecia pulchellata* Stephens, vingerhoedskruiddwergspanner is een vrij gewone soort in de Vijlener bossen. Na een vergeefse zoektocht op 23.vi naar *Apatura iris* (Linnaeus), grote weerschijnvlinder besloot hij de rupsen van *E. pulchellata* te gaan zoeken. Binnen de kortste keren vond hij een twintigtal rupsjes in de bloemen van het vingerhoedskruid. Een nieuwe soort voor Limburg is *Eupithecia inturbata* (Hübner), esdoorndwergspanner waarvan door vier deelnemers aan het project van het NHGL "Nachtvinders in eigen tuin" zes exemplaren werden gemeld. Twee exemplaren vond Marcel in zijn lichtval in Heerlen. Van de zeer zeldzame *Eupithecia trisignaria* Herrich-Schäffer, drievlekdwergspanner, ving hij in het Vijlenerbosch evenals vorig jaar een vlinder. Van *Stegania trimaculata* (de Villers), drievlekspanner die voornamelijk in Midden-Limburg wordt gezien, ving hij dit jaar zijn tweede exemplaar in zijn lichtval. Twee jaar geleden een vrouwtje nu een mannetje. *Ennomos fuscantaria* (Haworth), essenspanner werd enkele keren gezien, maar van waarnemingen buiten Zuid-Limburg heeft Marcel nu al jaren nauwelijks iets vernomen.

Deileptenia ribeata (Clerck), satijnspikkelspanner had hij nog nooit in Limburg waargenomen. Op 15.vi.2009 verschenen twee mannetjes op licht in het Vijlenerbosch. In Limburg is deze soort volgens hem zelden of nooit waargenomen.

Van *Pungeleria capreolaria* (Denis & Schiffmüller), dennenbandspanner, kwam van 18.vi tot en met 19.ix op vijf avonden telkens een vlinder op licht in het Vijlenerbosch. Paul Vossen ving een exemplaar te Terziet en Guido Smeets ook een in zijn lichtval in Schin op Geul. Ook dit jaar waren de vrouwtjes duidelijk in de meerderheid (2 mannetjes en 5 vrouwtjes).

Kees Boele: Nachtvliednerinventarisatie in de Hortus van Haren (prov. Groningen)

Na Limburg komt nu het noorden van het land aan de beurt. Met vijf nachtvliednerachten (2005-2009) en twee jaar inventariseren met alle beschikbare middelen zijn in totaal 192 soorten macro- en 149 soorten micro-nachtvliedners genoteerd op de locatie Hortus Haren (gemeente Haren, Gr). Ondanks het feit dat de tuinen zich over 21 hectare uitstrekken zijn de populaties over het algemeen klein en is de vlinderdichtheid op het witte doek navenant laag. Deels wordt dit veroorzaakt door diverse tuinen met alleen exoten maar ook in de uitgestrekte wilde plantentuin zijn slechts van enkele soorten grotere aantallen aangetroffen. *Perizoma albulata* (Denis & Schiffmüller), ratelaarspanner, *Deltote bankiana* (Fabricius), zilverstreep en diverse micro's, waaronder de zeer fraaie en zeldzame pterophoride *Oxyptilus chrysodactyla* (Denis & Schiffmüller) zijn daar enkele voorbeelden van. Gebruik van feromonen voor Sesiidae maar ook traditioneel smeren leverde geen tot nauwelijks resultaat. Vermeldenswaard zijn de volgende, minder algemeen in Groningen voorkomende soorten: *Macaria brunneata* (Thunberg), bosbesbruintje in 2009, *Chloroclysta siterata* (Hufnagel) pagegaaitje in 2009, *Leucoma salicis* (Linnaeus) satijnvlinder in 2008-2009, *Dryobotodes eremita* (Fabricius) eikenuiltje in 2006 en 2009, *Oligia versicolor* (Borkhausen) bont halmuiltje in 2005, *Photedes*

Franje 13 (25) – februari 2010

minima (Haworth) bochtige-smele-uil in 2005, *Tiliacea citrigo* (Linnaeus) lindegouduil in 2008-2009 en tenslotte *Bena bicolorana* (Fuessly) grote groenuil in 2005 en 2009. Op de microlijst prijkt o.a. *Cydia amplana* (Hübner) als bijzondere waarneming.

De gegevens zijn vergeleken met een locatie in Haren-zuid (een tuin van ruim 200 m²) maar conclusies zijn moeilijk te trekken. Het totaal aantal soorten is wat lager maar doordat hier het jaar rond waargenomen kon worden, zijn ook soorten genoteerd die op de Hortus zeker gemist zijn.

Jeroen Voogd: rupsenwaarnemingen in 2009

Jeroen kenschetst 2009 aan de hand van zijn rupsenwaarnemingen en uitgevoerde kweken. Hij presenteert schitterende rupsenfoto's en zijn verhaal laat in vogelvlucht het volgende beeld zien. In het voorjaar van 2009 staan veel eiken er kaal bij. De kaalvraat is ontstaan door het massaal voorkomen van rupsen van voornamelijk *Agriopsis aurantaria* (Hübner) najaarsspanner. Hierdoor waren ook soorten, die andere jaren nauwelijks gevonden worden, zoals *Apocheima hispidaria* (Denis & Schiffermüller) voorjaarsspanner, goed te vinden. De rups van *A. hispidaria* is goed te onderscheiden van de gelijkende soort *Phigalia pilosaria* (Denis & Schiffermüller) door knobbels aan de zijkanen. Dit voorjaar waren er ook relatief veel rupsen te zien van *Alsophila aescularia* (Denis & Schiffermüller) voorjaarsboomspanner, een soort die op diverse inheemse loofbomen en struiken te vinden is. Rupsen van *Eupithecia abbreviata* (Stephens), voorjaarsdwergspanner, zijn volop te vinden op eik (*Quercus*). Jeroen heeft ook dit jaar weer waarnemingen van rupsen van *Trichiura crataegi* (Linnaeus), grijsbandspinner, *Asteroscopus sphinx* (Hufnagel) kromzitter (fig. 5.), *Diloba caeruleocephala* (Linnaeus) krakeling, *Panthea coenobita* (Esper) schijn-nonvlinder en *Orthosia cruda* (Denis & Schiffermüller), kleine voorjaarsuil. Op de wegedoorn (*Rhamnus cathartica*) ontdekt Jeroen in Zoetermeer ook dit jaar weer rupsen van *Triphosa dubitata* (Linnaeus), grote boomspanner. Bij zijn tochten over de heide blijkt dat 2009 een goed rupsenjaar is voor *Cleoria cinctaria* (Denis & Schiffermüller) geringde spikkelspanner en *Heliothis maritima* (Graslin), zoals ook rupsen van *Angerona prunaria* (Linnaeus) oranje iepentakvlinder en *Lymantria dispar* (Linnaeus) plakker, goed vertegenwoordigd zijn. Gericht zoeken naar rupsen van *Eupithecia pulchellata* (Stephens) vingerhoedskruiddwergspanner leert dat deze soort in Gelderland beslist niet zeldzaam is. Jeroen toont foto's van eitjes van *Conistra rubiginea* (Denis & Schiffermüller) gevlekte winteruil, *Comibaena bajularia* (Denis & Schiffermüller) gevlekte zomervlinder, *Leucoma salicis* (Linnaeus) satijnvlinder, *Deltote deceptoraria* (Scopoli) bonte marmeruil en *Panthea coenobita* (Esper) schijn-nonvlinder, welke verkregen zijn door gevangen wijfjes eitjes af te laten zetten.

Op liggend walstro (*Galium saxatile*) zijn dit jaar rupsen aangetroffen van *Cosmorhoe ocellata* (Linnaeus), *Colostygia multistrigaria* (Haworth), *Colostygia pectinataria* (Knoch) en *Deilephila porcellus* (Linnaeus) en *Costaconvexa polygrammata* (Borkhausen).

Siep Sinnema: een aparte vorm van *Leucoma salicis*

Siep vertelt dat *Leucoma salicis* (Linnaeus) in 2007 en 2008 redelijk veel gezien is in Friesland. In 2009 is de vlinder minder gesignaleerd, maar er is wel een vreemd exemplaar verzameld. De vlinder die Siep ons toont heeft vier vlekjes, die symmetrisch verdeeld zijn. Op internet is informatie gevonden over vormen van *salicis* met vlekken.

Anton Baaijens: nachtvinders in Zeeland

Het nachtvlinderzoek in Zeeland draait op volle toeren. Vanaf 1995 tot en met 2008 zijn meer dan 70.000 waarnemingen verzameld en meer dan 300.000 vlinders geteld. Gedurende het project “Op weg naar de nachtvlinderatlas van Zeeland” zijn in 2007 15.000 waarnemingen en in 2008 bijna 19.000 waarnemingen verzameld. Belangstellenden kunnen de jaarverslagen over 2007 en 2008 raadplegen op de website www.vlinlibzeeland.nl.

In 2009 worden bijna veertig nachtvlinder vallen ingezet om op systematische wijze nachtvlindergegevens te verzamelen. Eenentwintig vallen worden in dat jaar gebruikt in nieuwe “witte” uurhokken. De overige vallen zijn ingezet voor monitoring of om extra informatie te verzamelen over mobiliteit en voorkomen van macro-nachtvlinders op biotoopniveau. Door de permanente inzet (er wordt vrijwel dagelijks gevangen) van heel veel vallen, verspreid over de provincie, worden ook eventuele migraties in beeld gebracht. Een mooi voorbeeld is de in 2008 in Zeeland waargenomen migratie van *Eupithecia nanata* (Hübner), smalvleugeldwergspanner. Opvallend is dat de Nederlandse vliegtijdgrafiek (bron Vlindernet) afwijkt van de Engelse vliegtijdgrafiek. In tegenstelling tot in Nederland ontbreekt in Engeland de tweede generatie vrijwel geheel. Dit was in Zeeland in 2008 ook het geval.

De macro-nachtvlindergegevens van Zeeland over 2009 zijn nog niet verzameld maar veel opvallende en bijzondere waarnemingen zijn wel al doorgegeven. Het seizoen begint goed met opvallend veel exemplaren van vroege voorjaarsoorten zoals *Apocheima hispidaria* (Denis & Schiffermüller), voorjaarsspanner, in minstens vier uurhokken. Deze vlinder is na 1995 niet gezien in de provincie Zeeland. Ook *Lycia hirtaria* (Clerck), dunvlerkspanner, wordt ineens gevangen op diverse plekken waar ze nooit eerder is gezien. De landelijk zeer zeldzame *Lithophane ornitopus* (Hufnagel), grijze uil, wordt in 2009 in minstens zeven hokken verspreid over de provincie, waargenomen maar wel met telkens slechts één exemplaar. Op Zuid-Beveland wordt in Kapelle de rups van *Hippotion celerio* (Linnaeus), wingerdijlstaart, gevonden op een druif (*Vitis*). Enkele weken later worden ook twee vlinders gevangen, waarvan één op Schouwen-Duiveland. In Kapelle is *Euplagia quadripunctaria* (Poda), spaanse vlag, op licht gevangen en dat is de tweede waarneming in Zeeland.

In 2009 zijn zeven of acht nieuwe soorten voor de provincie gevangen: *Cerastis leucographa* (Denis & Schiffermüller) witringuil, op Schouwen-Duiveland; *Eublemma parva* (Hübner) klein purperuiltje, in zowel Lamswaarde als Kortgene; *Eupithecia inturbata* (Hübner) esdoornwergspanner in de boswachterij van Westenschouwen; *Dendrolimus pini* (Linnaeus) dennenspanner, bij Bath; *Tiliacea citrigo* (Linnaeus) lindegouduil is in tweevoud gevangen bij Arnemuiden; *Conistra erythrocephala* (Denis & Schiffermüller) roodkopwinteruil, is waargenomen bij Clinge.

In september werd een nieuwe soort voor Nederland gevangen: *Pseudeustrotia candidula* (Denis & Schiffermüller). Van deze soort is in Engeland één exemplaar gevangen in 2006. In Midden en Zuid-Europa komt de soort voor op vochtige weiden en open plekken in bossen. De vlinder komt ook voor in Finland en Rusland. De rups eet verschillende kruiden.

Onderzoek met smeer levert ook interessante vondsten op. *Mormo maura* (Linnaeus), zwart weeskind, is in vier Zeeuwse uurhokken gezien en *Conistra rubiginosa* (Scopoli), zwartvlekwinteruil, blijkt een gewone soort in Zeeland. In 2008 werden maar liefst 25 vlinders geteld. *Aporophila nigra* (Haworth) zwarte witvleugeluil, blijkt ook op Zuid-Beveland aanwezig te zijn en *Aporophila lutulenta* (Denis & Schiffermüller), de zeldzame bruine witvleugeluil, komt nog steeds voor op de Kop van Schouwen. Omdat alle uurhokken in Zeeland systematisch onderzocht worden met lichtvallen, kan het zeer de moeite waard zijn om ook andere groepen of soorten te registreren. Dat wordt in Zeeland gedaan met bepaalde kevers als de meikever en kokerjuffers. Kokerjuffers worden buitengewoon goed gevangen op licht. De larven van

Franje 13 (25) – februari 2010

kokerjuffers leven in het water en zijn belangrijke kwaliteitsindicatoren. Van alle soorten is de status in Nederland bekend. De kokerjuffers worden gedetermineerd door Bert Higler. Ook de zogenaamde bijvangst leveren uiterst interessante en waardevolle informatie op.

Joke Stuurman: showed enkele foto's.

Als laatste komt vandaag Joke Stuurman aan het woord en zij laat een aantal vlinderfoto's zien. Als eerste een foto van *Xylena exsoleta* (Linnaeus). Joke heeft de rups uit Hongarije meegenomen en thuis de vlinder opgekweekt en ja, inderdaad, de vlinder, een vrouwtje, is uitgekomen op 23.ix.2009 en daarna in Nederland losgelaten. Ook het exemplaar van *Cerastis rubricosa* (Denis & Schiffermüller) heeft zijn oorsprong in het buitenland. Joke zag de rups in de Schwäbische Alp en maakte er een schitterende foto van. Zo komen we weer in Nederland terecht waar in het Drentse Gees in de nacht van 17 op 18.vii.2009 *Selenia tetralunaria* (Hufnagel) gezien is. *Eupithecia tripunctaria* Herrich-Schäffer is in Wijdewormer op licht gekomen op 27.vii.2009. Een maand later, op 31.viii.2009, is de fraaie vlinder *Atethmia centrigo* (Haworth) door Joke in Wijdewormer aangetroffen. Op dezelfde dag is de lang niet altijd even algemene *Mythimna l-album* (Linnaeus) in Wijdewormer op licht waargenomen.

In memoriam J.A.W. Lucas

Maurice Franssen (met dank aan Ruud Vis en Frits Bink)

Op 26 oktober 2009 is Jan Lucas overleden. Drs. JAW Lucas werd geboren in Oudewater in 1926. Hij volgde HBS-B te Rotterdam en studeerde biologie aan de Rijksuniversiteit Leiden. Enkele publicaties, met name over wieren, waren het resultaat van zijn doctoraalonderzoek. In die jaren was voor Jan Lucas vooral de mariene biologie belangrijk. Hij was toen ook beheerder van de zogenaamde Filiaal-collectie. In 1958 verhuisde Jan naar Rotterdam, waar hij een volledige betrekking als leraar biologie aanvaardde aan het Rooms-Katholieke Gymnasium te Rotterdam.

Zijn belangstelling voor insecten begon al vroeg. Samen met zijn broer verzamelde hij kevers op het Land van Hoboken, na het bombardement van 1940, tussen de puinhopen. Maar het waren niet alleen kevers. Zijn belangstelling was breed, hij verzamelde uiteindelijk bijna alle soorten insecten en zijn collectie beslaat vele honderden kisten en dozen. Steeds als hij met nieuwe insecten in aanraking kwam, maakte dat hem weer nieuwsgierig genoeg om te gaan verzamelen. Zo begon hij met vlinders, omdat er in de kersenboom van de buren, waarvan enkele takken over de schuur hingen in de tuin van zijn ouders, een grote vos te zien was (dat waren nog eens tijden....).

Jan Lucas werd prominent lid van de NJN (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie). Een van de dingen die hij daar deed was het verzorgen van de herdrukken van de dagvlindertabel, van de derde druk in 1957 tot en met negende druk in 1985. Deze tabel is een lijst met de namen van de in Nederland voorkomende dagvlinders, met zowel de wetenschappelijke als de Nederlandse namen. De naam 'morgenrood' voor *Lycaena virgaureae* (Linnaeus) is een van de door Jan geïntroduceerde namen.

Jan woonde bijna zijn hele leven in Rotterdam, in de wijk Lombardijen. Hij ving nachtvlinders met de vanglamp op zijn balkon en schuimde de verlichte winkelramen en flatportieken af, op zoek naar vlinders. Ook op de lampen van het oude treinstation Lombardijen kwamen veel nachtvlinders af en daar deed Jan zijn grootste ontdekking op vlindergebied: op 4 oktober 1985 ving hij er het tot nu toe enige Nederlandse exemplaar van *Dasyptilia templi* (Thunberg), de harige winteruil. Hij vond ook in Lombardijen een populatie van de zeldzame *Calophasia lunula* (Hufnagel) het vlasbekuiltje, die helaas later door de verbouwing van het station vernietigd is.

Van 1955-1958 werden door Jan Lucas nachtvlinders geïntroduceerd in het duingebied Meyendel en van 1959-1962 in het duingebied van Voorne. Later volgden, samen met Nico Elfferich en Rob van Tilborg, nog meer inventarisaties in terreinen van het Zuid Hollands Landschap (Klein Profijt, Bakkerswaal, Staalduinse Bos). Vanaf 1987 werden ook weer vele strandexcursies gemaakt, ook als medewerkend lid van de Strandwacht Katwijk-Noordwijk. Het materiaal van deze excursies, mede verzameld op Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog, bevindt zich in de collecties van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

Op 12 mei 2006 ontving hij de legpenning *Natura Peperit Scientiam* ('natuur is de inspirator van de wetenschap') van het Zoölogisch Museum Amsterdam van de Universiteit van Amsterdam voor zijn bijzondere bijdragen aan de uitbreiding en verrijking van de insectencollectie van het ZMA met netvleugeligen, schorpioenvliegen, haften, steenvliegen, hout- en stofluizen, maar vooral voor zijn buitengewoon omvangrijke collectie zweefvliegen (100.000 exemplaren uit het Palaearctisch gebied, waaronder holotypen). Hoe bijzonder deze onderscheiding is blijkt wel uit het feit dat de legpenning pas vijf keer eerder werd uitgereikt, de

Franje 13 (25) – februari 2010

eerste keer in 1979. Een van die vijf eerdere laureaten was Barend Lempke, bekend bij alle Nederlandse vlindersaars.

Jan Lucas heeft tot zijn dood heel veel betekend voor het Natuurhistorisch Museum van Rotterdam, waar hij wekelijks kwam. Ook voor dit museum heeft hij veel materiaal beschikbaar gesteld. Hij was vanaf het begin lid van de sectie ter Haar en gaf regelmatig korte voordrachten bij ons. Hij was aanwezig bij elke bijeenkomst totdat zijn gezondheid dat niet meer toeliet.

Jan Lucas was, als ik Frits Bink mag citeren, niet alleen een groot entomoloog, maar ook een bijzonder persoon, een man met onderkoelde humor, die heel nuchter over betrekkelijkheid van aardse zaken, zoals zijn fysieke problemen, kon spreken. Voor zichzelf leefde Jan zeer sober, maar als het om het verwerven van vlinders ging, werd ruimhartig geld uitgegeven.

Zelf zag ik pas nu, toen ik mij in de mens Jan Lucas verdiepte, hoe groot zijn invloed op mij geweest is. Mijn eerste vlinderboek kreeg ik toen ik twaalf jaar oud was. Het heette 'Welcher Schmetterling ist das?', van Georg Warnecke, in de Nederlandse vertaling geheten 'Onze Vlinders'. De vertaler was J.A.W. Lucas. Ik heb dat boek duizenden keren opgeslagen om nachtvlinders mee te determineren, totdat ik zag dat ik meer geavanceerde boeken nodig had. Dit boekje is een enorme inspiratiebron voor mij geweest en dat had ik Jan moeten vertellen. Helaas moet dat nu postuum.

Lepidoptera-bibliografie van J.A.W. Lucas

- Lucas J & Lems K 1950. Dagvlindertabel Lepidoptera, Nederlandse Jeugdbond Natuurstudie.
Lucas JAW 1953. *Bapta temerata* Schiff. (Lep. Geom.), Entomologische Berichten 14: 367.
Lucas JAW 1955. Vlinders uit Nieuwkoop. Entomologische Berichten 15: 523.
Lucas JAW 1956. Vlindervangsten te Nieuwkoop. Entomologische Berichten 16: 32.
Lucas JAW 1957. Vlinders uit de Bierlap, Meded. v/h Meyendel-comité, N.S. no. 6, Entomologische Berichten 17: 48.
Lucas JAW 1959. Over Nederlandse Microlepidoptera, Syrphidae en Neuroptera. Entomologische Berichten 19: 202-203.
Lucas JAW 1959. On some varieties of Macrolepidoptera, Entomologische Berichten.19: 203-206.
Lucas JAW 1959. George Warnecke: Onze vlinders, voor Nederland bewerkt – W.J. Thieme & Cie, Zutphen
Lucas JAW 1960a. Melanisme bij vlinders. Entomologische Berichten 20: 55.
Lucas JAW 1960b. Lepidoptera in 1959. Entomologische Berichten 20: 219-229.
Lucas JAW 1960c. On some varieties of Macrolepidoptera. Entomologische Berichten 20: 229-230.
Lucas JAW 1961. Lepidoptera in 1960. Entomologische Berichten 21: 236-239.
Lucas JAW 1963. Zeldzame Microlepidoptera, Entomologische Berichten 23: 223-224.
Lucas JAW 1964. Lepidoptera in 1963, Entomologische Berichten 24: 230-231.
Lucas JAW 1974. Dagvlindertabel Lepidoptera, Insecta. Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie.
Lucas JAW 1987. Vlinders in de stad Rotterdam waaronder *Dasypolia templi* (Thunberg) faun. nov. spec. (Lepidoptera). Entomologische Berichten 47: 1-4.
Lucas JAW 2004. Faunistische mededelingen Franje 7(19)
Lucas JAW & Kuchlein 2004 JH. *Blastobasis decolorella* nieuw voor Nederland (Lepidoptera: Blastobasidae). Tinea 24.

Franje 13 (25) – februari 2010

Lucas JAW sine anno. Onderzoek Lepidoptera Staalduinse Bos. Rapport t.b.v. Zuid-Hollands Landschap.

Elfferich NW & Lucas JAW 1989. Nachtvlinders, onopvallend maar de moeite waard. Zuid-Hollands Landschap 2, pp 6-7

Elfferich NW, Lucas JAW & Tilborg R van, sine anno. Vlinderwaarnemingen, Macrolepidoptera Rhoon, 1995, 1997, 1998, 1999. Rapport t.b.v. Zuid-Hollands Landschap.

In memoriam Gerard Slob

Maurice Jansen

Half september is op 76-jarige leeftijd Gerard Slob overleden. Hij was geen lid van een van onze secties maar had een collectie macrolepidoptera opgebouwd die nu in het museum van Amsterdam staat. De periode dat hij zich actief met vlinders bezig hield lag namelijk al voor het moment van oprichting van onze secties. Tot zijn 38^e was hij bakker in de Alblasserwaard maar kreeg kans om als inventaristieassistent van SBB in de provincie Zeeland van zijn hobby zijn beroep te maken. Wie hem heeft gekend weet dat zijn veldkennis overweldigend was gelet op de combinatie van breedte en diepte. Zo was hij niet alleen een goed botanicus en een enthousiast vogelaar, maar had hij ook specialistische kennis over vleermuizen. Hij beoefende zijn hobby niet alleen met passie maar was er zo intensief mee bezig en zo perfectionistisch ingesteld dat hij nooit meer herstelde van ziekte. De laatste periode van zijn leven kampte hij met allerlei kwalen waardoor hij fysiek nauwelijks in staat was om de deur uit te komen. De taxonomische groep waar hij zich waarschijnlijk het meest in verdiepte waren de Coleoptera waarbij hij een voorkeur aan de dag legde voor de Curculionidae die hij ook op vakanties in het buitenland verzamelde maar daarnaast was hij ook geïnteresseerd in Carabidae, Staphylinidae en Cerambycidae die hij af en toe ook verzamelde.

Franje 13 (25) – februari 2010

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE SNELLEN

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op

Gewijzigde datum! Zaterdag 27 maart 2010

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd.
Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

AGENDA

10.30 uur	Zaal open.
11.00 uur	Opening Notulen vorige vergadering Bestuursmededelingen
12.00 uur	Rondvraag
12.30 uur	Lunchpauze
13.30 uur	Faunistische mededelingen
16.00 uur	Sluiting

De secretaris stelt het op prijs om tijdens de faunistische mededeling alvast een schriftelijke samenvatting te hebben ten behoeve van het verslag.

Eddy Vermandel zal **NIET** aanwezig zijn met zijn entomologische attributen en literatuur. U kunt wel gedurende een week na afloop van de bijeenkomst bestellingen plaatsen die dan portovrij zullen worden toegezonden. Tel: 0114 379 378, e-mail: info@vermandel.com.

In het natuurcentrum is een bar aanwezig waar u drinken en koeken kunt kopen. Er worden echter **geen broodjes** aangeboden! U wordt verzocht zelf voor uw lunch zorg te dragen.

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A27 vanuit Breda: neem afslag Lexmond. Na 200 meter op rotonde rechts naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop. Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf richting Utrecht: neem A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, 4500 meter, afslag 12 (Leerdam/Everdingen). Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop-Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 's-Hertogenbosch: na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag Zijderveld/ Leerdam. Hierna zie boven.

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v., stap uit bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop en bel de Schaapskooi, tel: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 01 en 31 min. over het hele uur en vertrek Leerdam-station: 25 en 55 minuten over het hele uur.

Franje 13 (25) – februari 2010

BIJEENKOMST VAN DE SECTIE TER HAAR

De volgende bijeenkomst van de sectie wordt gehouden op

Zaterdag 27 februari 2010

Om 11.00 uur in Natuurcentrum "De Schaapskooi" Overboeicop 15, 4145 NN Schoonrewoerd.
Tel: 0345-641201 website: www.natuurcentrum.nl

AGENDA

10.30 uur	Zaal open
11.00 uur	Opening door de voorzitter Goedkeuring notulen vorige vergadering. Mededelingen van het bestuur.
12.25 uur	Rondvraag
ca 12.30 uur	Pauze
ca. 14.00 uur	Faunistische mededelingen
16.00	Sluiting (uiterste tijd 17.00 uur)

Het bestuur is op zoek naar nieuwe bestuursleden en roept belangstellenden op om zich te melden. De secretaris ziet graag de faunistische mededelingen vergezeld van een schriftelijke samen-vatting ten behoeve van het verslag zodat die tijdens het notuleren gebruikt kan worden.

Tijdens de middagpauze zal Eddy Vermandel entomologische instrumenten en hulpmiddelen ter verkoop tonen. Tevoren kunt u inlichtingen krijgen en/of bestellingen plaatsen.
Tel: 0114-370378; e-mail: info@vermandel.com

In het natuurcentrum is een bar aanwezig waar u drinken en koeken kunt kopen. Er worden echter **geen broodjes** aangeboden! U wordt verzocht zelf voor uw lunch zorg te dragen.

Bereikbaarheid met de auto

Vanaf de A2/A27 vanuit richting Utrecht: Neem de A2 richting 's-Hertogenbosch. Na verkeersplein Everdingen, na 4500 meter, afslag Leerdam/Everdingen. Bij de tweede kruising rechts af: Hei- en Boeicop/Lexmond. Na 1800 meter aan linkerzijde is "De Schaapskooi".

Vanaf de A2 vanuit richting 's-Hertogenbosch: Na verkeersplein Deil doorrijden tot afslag 12 Leerdam-Everdingen. Hierna zie boven.

Vanaf de A27 vanuit richting Breda: Neem afslag Lexmond, ga aan het einde rechts. Na 200 meter op rotonde rechtsaf naar Hei- en Boeicop. Na 100 meter rechts naar Hei- en Boeicop.

Volg deze weg 5200 meter, door het dorp. (Let op de snelheidsbeperking!!). Aan de rechterzijde is "De Schaapskooi".

Bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Neem buslijn 85 tussen station Leerdam en Utrecht v.v. Uitstappen bij de halte op de kruising naar Hei- en Boeicop. Hier kunt u opgehaald worden: bel de Schaapskooi: 0345 641 201. Vertrek Utrecht-Jaarbeursplein: 10.01u. en 10.31u.; aankomst op kruising: 10.26 en 10.56u. Vertrek Leerdam – station 9.55 u. en 10.25 u.; aankomst op kruising: 10.16u. en 10.46 u.